

FILOSOFISKA FAKULTETEN
INSTITUTIONEN FÖR SKANDINAVISTIK

Margita Šoštarić

Semantiska strukturer för adjektiv som betecknar smaker i svenskan
och kroatiskan

Masterarbete

Handledare:
Goranka Antunović, fil.dr.
Mateusz-Milan Stanojević, fil.dr.

Zagreb, oktober 2018

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
2. Teoretisk bakgrund och relevanta forskningar.....	4
2.1. Kognitivlingvistiska teorier – modeller och begrepp.....	4
2.1.1 Polysemi som ett kognitivt fenomen	5
2.1.2 Polysemi – språkets ekonomi i olika sammanhang	7
2.2 Tidigare forskning om smak	9
3. Hypoteser och metodologi	12
4. Enspråkig analys av smaktermer	14
4.1 <i>Söt – sladak</i>	15
4.2 <i>Salt – slan</i>	17
4.3 <i>Sur – kiseo</i>	18
4.4 <i>Bitter – gorak</i>	20
4.5 Analysens sammanfattning och kvantitativa uppgifter	22
5. Analys av parallella data	25
5.1 <i>Söt – sladak</i>	26
5.2 <i>Salt – slan</i>	27
5.3 <i>Sur – kiseo</i>	28
5.4 <i>Bitter – gorak</i>	30
5.5 Parallella analysens sammanfattning	31
6. Analys av lexemen <i>bitter</i> och <i>gorak</i>	32
6.1 Schematiska föreställningar	33
6.1.1 Schema för <i>bitter</i>	37
6.1.2 Schema för <i>gorak</i>	38
6.2 Kvantitativ analys	40
6.3 Statistisk analys	43
7. Sammanfattande diskussion.....	50
Litteraturlista.....	54
Korpusar och lexikografiska resurser	57
Abstract.....	58
Sažetak.....	58

1. Inledning

Syftet med det här masterarbetet är att utforska ett antal grundläggande smaktermer i svenskan och kroatiskan för att jämföra och bättre förstå de lingvistiska och kognitiva mekanismer som utformar domänen *smak*. Som ett av de fem traditionella sinnena utgör smaken och alla dess tillhörande lexem ett lämpligt område för att pröva några av de fundamentala teserna av kognitiv lingvistik, exempelvis dem som gäller förkroppsligat språk och universella tendenser att utveckla nya, mer abstrakta betydelser från de basala, fysiska upplevelser. Därför blir det intressant att jämföra vad som händer med lexemen i två särskilda språkliga och kulturella system och betrakta hur de organiserar de semantiska strukturerna inom denna domän. En annan orsak att fokusera på domänen *smak* är att den inte fått så mycket uppmärksamhet inom lingvistisk forskning, särskilt i jämförelse med t.ex. den visuella eller auditiva domänen (Popova 2005: 396, Backhouse 1994: 1).

Forskningen fokuserar därför mest på de semantiska strukturer och dynamik som uppvisas av grundsmakerna på svenska och kroatiska. Arbetets metodologi och utgångsantaganden bygger på kognitiv-semantiska idéer samt tolkningar av polysemi och mekanismer som styr semantiska förändringar. Själva analysen är dock i stor del en korpusbaserad kontrastiv undersökning, men det tas också hänsyn till olika standardiserade lexikala resurser och välkända lingvistiska modeller och metoder. På detta sätt försöker jag göra observationer mer objektiva och möjliggöra att mer allmänna slutsatser dras från dem. Den utförda analysen kan effektivt indelas i tre stora delar. I den första delen betraktas flera lexem och försöks identifiera tendenser som finns i deras semantiska strukturer genom analysen av lexikala resurser och enspråkiga data. De särskilda iakttagelserna för svenska och kroatiska jämförs och behandlas kort ur ett kvantitativt perspektiv. I den andra delen analyseras parallella data för svenska-kroatiska för att skapa en mer omedelbar bild av de olika förhållanden som gäller mellan de betydelseområden som omfattas av de undersökta lexemen. Dessutom utvidgas analysen till alla lexem i korpusarna med samma rötter som adjektiven i den första analysen, för att försöka nå till och jämföra de underliggande koncepten, som kanske är konsistenta inom domänen, men förverkligas på ett olik morfologiskt och syntaktiskt sätt. Den tredje delen består av en mer detaljerad undersökning av två särskilda adjektiv, *bitter* och *gorak*. Analysen omfattar insikter och data som redan skapats och flera meningar ur olika korpusar läggs till för att skapa en noggrannare förståelse av lexemens struktur och olika betydelsenyanser. De analyserade data används för att återskapa lexemens scheman samt beskriva och jämföra dem ur ett kvantitativt perspektiv. Som sista steget tillämpas en explorativ och en konfirmativ statistisk metod, dvs. multipel korrespondensanalys respektive

logistisk regressionsanalys, för att undersöka och bekräfta de olika observerade tendenser som lexemen uppvisar.

Trots att det är först och främst ett data-baserat tillvägagångssätt som tillämpas, används ett antal olika kognitiv-lingvistiska begrepp, modeller och metoder för att beskriva de observerade språkliga fenomen. Den teoretiska bakgrunden klarläggs i mer detalj i nästa kapitel av masterarbetet, som dessutom innehåller en sammanfattad översikt över de redan utförda forskningarna som behandlar smak ur olika vetenskapliga perspektiv. Med hänsyn till detta redogörs det här arbetets metodologi, hypoteser och syften i det tredje kapitlet, som inleder den huvudsakliga analytiska delen av arbetet. Det fjärde kapitlet innehåller därför den enspråkiga analysen av de fyra adjektiv som betecknar grundsmakerna på båda språk, medan de kvantitativa resultaten av korpusanalysen framställs sammanfattat i ett underkapitel. Som redan sagt behandlas i det följande kapitlet parallella data och det tas hänsyn också till alla lexem i korpusarna som innehåller samma rotmorfem som de fyra analyserade adjektiv, för att möjliggöra urskiljandet av tendenser som möjligen gäller för ett mer abstrakt konceptuellt område. Sista delen av analysen, som fokuserar på adjektivparet *bitter/gorak*, indelas i en kvalitativ beskrivning i enlighet med ett antal kognitiv-lingvistiska tillvägagångssätt och en kvantitativ statistisk behandling av uppgifterna. Dessa två delar bör vara fundamentalt kompatibla och komplettera varandra, men de möjliggör också att diverse språkliga egenskaper utforskas och att tendenser framställs, och prövas, ur olika perspektiv. Med dessa tre särskilda analytiska komponenter skildras en bredare bild av adjektivens, men också delvis begreppens, dynamik inom domänen *smak* på både svenska och kroatiska. Dessutom blir det intressant att få en noggrannare insikt i hur dessa två adjektiv fungerar i det här sammanhanget. Sista kapitlet av masterarbetet ägnas åt att sammanfatta analysernas resultat och de dragna slutsatserna, samt åt att ge olika förslag till vidare forskning och nämna möjliga förändringar som kunde införas för att utbreda det tillämpade tillvägagångssättet.

2. Teoretisk bakgrund och relevanta forskningar

2.1 Kognitivlingvistiska teorier – modeller och begrepp

Inom lingvistisk teori är påståendet att det finns ett starkt förhållande mellan ens kognitiva förmåga, kultur och språk inte särskilt nytt (Thierry 2016: 690). Nuförtiden utgör det här samspelet av olika faktorer en av de grundläggande teser i de kognitiv-lingvistiska teorierna. Dessutom är kognitiva lingvister allmänt överens om idén av förkroppsligad kognition, som enkelt sagt innebär att ens fysiska erfarenheter påverkar ens tänkande. Detta följaktligen återspeglas av tankarnas uttryckande och formulering i språket. Med andra ord påstås det

inom de här teoretiska ramarna att liknande kognitiva mekanismer tillämpas för att strukturera insatser man får från omgivningen och de diverse former av språkkunskap. Dessutom överensstämmer detta med idén att de mer omedelbara, konkreta betydelserna uppstår först i språket, medan lexemens abstrakta extensioner utvecklas senare¹ och brukar vara på något sätt motiverade av den "ursprungliga" betydelsen. Den här kausaliteten för oundvikligen med sig den temporala aspekten, som traditionellt beskrivits med termerna synkroni och diakroni. Det är naturligtvis klart att språket förvandlas genom tiden, men det måste dock betonas att man inom kognitiv lingvistik försöker bli av med hårda och kategoriska indelningar och föredrar att ställa de motstående begrepp på ett gradvist kontinuum. Därför skiljer man inte så tydligt mellan synkroniska och diakroniska tillvägagångssätt, grammatiken och lexikon eller språkets kognitiva och kommunikativa funktion. Sådana uppfattningar skapades först och främst i reaktion till olika strukturella lingvistiska teser, och några av dem tas upp och förklaras i nästa underkapitel.

Alla nämnda kognitiv-lingvistiska grundsatser ligger också i bakgrunden av analysen, eftersom det betraktas vad som händer med lexem som är starkt kopplade till den omedelbara fysiska erfarenheten av smak. Mer specifikt har analysen till syfte att urskilja de lingvistiska strukturer och mekanismer som möjliggjort utvecklandet av lexemens betydelsenysanser i svenska och kroatiska. Därför behövs ett antal lingvistiska begrepp och modeller inledas, som är lämpliga för att framställa och beskriva olika observerade språkliga fenomen inom ramen för kognitiv lingvistik.

2.1.1 Polysemi som ett kognitivt fenomen

Det tillämpade tillvägagångssättet svänger i stor del runt polysemi och dess kognitiv-lingvistiska tolkningar. Trots att man brukade betrakta polysemi antingen som ett marginellt språkligt fenomen (Ullman 1969, cit. i Raffaelli 2008: 136) eller som en oönskad avvikelse från det rent strukturerade språksystemet (Coseriu 2000, cit. i Raffaelli 2008: 136), anses polysemi vara en av de huvudsakliga språkliga företeelserna i kognitiv lingvistik. Den väcker forskarnas intresse ur ett rent språkligt perspektiv, men den tolkas också som en fundamental strukturerande mekanism som antagligen tillämpas i systematisering av fysiska och konceptuella innovationer (Taylor 2003a, Geeraerts 1993, Dunbar 2001). En mängd olika tillvägagångssätt har uppstått kring definiering och kategorisering av mångtydiga lexem, men de flesta (t.ex. Lakoff 1987, Langacker 1987, Geeraerts 1993, Tuggy 1993, Dunbar 2001,

---

¹ Den här riktningen i betydelseförändringar ibland kallas Kronassers regel (enligt Kronasser 1952, cit. i Haser 2012: 174).

Gibbs & Matlock 2001, Taylor 2003a, Raffaelli 2009) beskriver dem som lexikala strukturer med en prototypisk betydelse i mitten och andra mer eller mindre avlägsna betydelser² radialt utspridda kring det centrala elementet. Violi (2000, cit. i Raffaelli 2008: 140) påpekar dock att det är viktigt att hålla isär den del av strukturen som fungerar som prototypen för hela kategorin och den del som anses vara lexemets typiska betydelse. Dessa delar behöver inte sammanfalla och den aspekt av betydelsen som blivit utgångspunkten för vissa betydelseförändringar behöver inte alltid vara den etymologiskt ursprungliga betydelsen. Som sagt är betydelseförändringar naturligtvis inte rent lingvistiska fenomen och kognitiv-lingvistiska teorier påstår att polysema strukturer återspeglar struktureringen av olika kunskaper och encyklopediska uppgifter som språkbrukare känner till. Därför antar man att polysemi uppenbarar förhållandet mellan det språkliga och det kognitiva, vilket gör den ett intressant föremål för komparativ analys mellan två särskilda kultursystem.

Förutom den ovan beskrivna radiala strukturen finns en annan kompatibel princip enligt vilken man antagligen organiserar de olika kunskaperna som utgör den lexikala enheten – schema. Enligt Langacker (1987, 2010) förutsätter den här strukturen inga gradvisa relationer eftersom alla element som utgör den är lika avlägsna från varandra. Med andra ord finns det ett begrepp som fungerar som ett abstrakt schema för andra, mer specifika begrepp, som kallas för schemas exempel (eng. *instantiation*). Enkelt sagt omfattar det abstrakta schemat alla de gemensamma egenskaperna och följaktligen styr³ konceptuellt skapande av lexemets nya betydelser. Enligt Langackers modell uppstår betydelseförändringar som följd av samarbete mellan två mekanismer: elaborering, som syftar på det abstrakta schemat, och extension, som först och främst syftar på de metaforiska och metonymiska extensioner. I samband med det senare påpekas det att metafor och metonymi spelar enligt kognitiv lingvistik (t.ex. Lakoff & Johnson 1980, Lakoff 1987, Sweetser 1990, Barcelona 2000, Radden & Kövecses 1999) en oerhört viktig roll i språket och till och med ordnar människans konceptuella system. De tolkas som principer som möjliggör förståelse och skapande av nya begrepp med hjälp av redan kända begrepp. Även om man ibland har det svårt att hålla dem isär (Goossens 1990), förklaras skillnaden mellan dem oftast på följande sätt: metafor binder samman två olika domäner (den mer kända, och ibland konkreta, källdomänen och den mer obegripliga, ofta abstrakta, måldomänen), medan metonymi sker inom samma domän, eller

---

² I det här masterarbetet försöker jag inte explicit urskilja mellan fullständiga betydelser och variationer på en betydelse som redan funnits. Med andra ord är termerna *betydelser* och *betydelsenysanser* utbytbara i texten.

³ Langacker säger att detta abstrakta begrepp *begränsar* innovativa användningar. Ur ett diakroniskt perspektiv ser man däremot att det som utgör själva schemat kan förändras och därför lägger jag här fokus på att de här egenskaperna *möjliggör* vissa nya användningar snarare än på att de *förhindrar* andra.

domänmatrisen. Med tanke på detta ser man hur schema och dess principer hänger ihop med den kognitiv-lingvistiska tolkningen av polysemi som en allmän systematiseringsprincip.

När den är beskriven så kort, verkar Langackers modell enkel, men i själva verket blir uppgiften att återskapa sådana lexikala strukturer snabbt komplex och vag. Förutom att schemat skulle omfatta samma betydelsefält som alla dess mer detaljerade exempel (Tuggey 1988), påpekar Raffaelli (2009: 71) ytterligare att schemat måste absolut finnas som ett motiverat förhållande mellan lexemets olika betydelser om man talar om polysemi och inte om åtskilda enheter som i homonymi, även om man inte kan klart definiera det schematiska begreppet eller tydligt urskilja de särskilda mekanismernas påverkan i alla betydelser. För att kunna uppfylla dessa villkor behöver man ofta definiera det schematiska begreppet väldigt abstrakt och det är fortfarande inte möjligt att bekräfta att människans hjärna fungerar på ett sådant sätt. Det märks dessutom att modellen är någorlunda begränsad när det gäller föreställningen av faktorer som påverkat lexemets dynamik och mekanismer som bidragit till utvidgningar av dess betydelse (förutom metafor och metonymi), vilket ifrågasätter dess allmänna tillämplighet som en föreställningsmodell. Dessutom, även om Langacker (1987) förkastar indelningen av språkliga fenomen i grammatik och lexikon och detta utgör en grundläggande idé i hans schematiska modell, blir det svårt att representera syntaktiska mönster som ibland kan ha en viktig roll i ett lexems betydelseförändringar. Med andra ord blir konstruktioner och deras kognitiva och språkliga egenskaper nedtonade vid analysen av särskilda lexem, och detsamma gäller för vissa mekanismer, som analogi och åtskiljande (fra. *répartition*, Bréal 1897, cit. i Raffaelli 2009: 166).

2.1.2 Polysemi – språkets ekonomi i olika sammanhang

Som sagt föreställer polysema lexem exempel på språkets förmåga att anpassa sig till nya upplevelser, vilket uppvisar språkets ekonomiska, flexibla och dynamiska egenskaper. Den här tolkningen stödjer i viss grad påståendet att språket har två olika aspekter: å ena sidan har det en kognitiv, mer stabil funktion och å andra har det en kommunikativ, mer dynamisk funktion (Raffaelli 2009: 38). De här begreppen sammanfaller delvis med den strukturalistiska skillnaden mellan språkssystemet (fra. *langue*) och språkbruket (fra. *parole*), men kognitiv lingvistik betraktar dem i förhållande till varandra för att betona att det är omöjligt att klart och entydigt avskilja dem, och att de brukar påverka varandra. Om man betraktar polysema strukturer som ett av de grundläggande sätt att kategorisera nya företeelser och som ett systematiseringsprincip som återspeglar den fundamentala idén om språkets ekonomiska beteende, blir det klart att språket är väldigt fritt på det här viset och tillåter

skapandet av många variationer enligt olika sammanhangs behov. I samband med detta hänvisar man ofta till begrepp som Fillmores (1982, 1985) semantiska ramar och Lakoffs (1987) idealiserade kognitiva modeller. Med dessa strukturer försöker man systematiskt föreställa det situationella sammanhanget, som spelar en oerhört viktig roll i kommunikationen och påverkar ens förståelseförmåga. Mottagarna litar ofta på sammanhanget för att avgöra den betydelse som talaren menade och undvika missförståelse på grund av lexikal ambivalens. I det här arbetet tolkas sammanhanget som en omgivande struktur som påverkar språkbruket och man försöker ta hänsyn till det genom att betrakta kontextuella element och översättningsekvivalenter i den parallella analysen.

Det är dock viktigt att på något vis hålla isär språkbrukarnas förmåga att inse likheter och kategorisera nya företeelser enligt dem, från den äkta, etablerade lexikala polysemin. Beneveniste (1966, cit. i Raffaelli 2009: 56) påstår att varje ny användning påverkar i något mån den semantiska strukturen, medan Pustejovsky och Boguraev (1997) definierar polysemi som ett fenomen som är i högsta grad påverkat av kontexten, vilket innebär att en ny betydelse skapas med varje ny användning av lexem. Det är ett drag av de formella lingvistiska teorier att särskilt betona det individuella språkbruket som en viktig komponent i beskrivningen av naturligt språk. Men i den här analysen håller jag mer med lingvister som Raffaelli (2008, 2009) som hävdar att det är snarare lexemets stabila, konventionella och kollektiva element som möjliggör dess innovativ användning i kommunikationen. Vad är det precis som skulle utgöra det här stabila element som alla talare känner till är dock en komplex fråga, vilket borde också forskas ur psykolingvistiska och neurolingvistiska perspektiv (t.ex. Gibbs & Matlock 2001). I det här arbetet undersöks denna abstrakta struktur genom korpusanalys.

I beskrivningen av den polysema strukturen tar jag i princip över Raffaellis tillvägagångssätt (2005, 2009) och urskiljer mellan den stabila och dynamiska delen av den lexikala strukturen. Trots att det inte är en lätt uppgift, är det verkligen intressant att försöka avgöra vad som utgör den där stabila delen som möjliggör kommunikationen. Språkbruket bygger både på lingvistiska egenskaper (t.ex. morfologi, syntax, fraseologi, omgivande lexem) och på extralingvistiska uppfattningar och kunskaper (t.ex. encyklopediska uppgifter, kommunikationsomständigheter, talarens preferenser). I korpusanalysen försöker jag bl.a. avgöra och jämföra vissa av de olika faktorer som tillåter att lexemen används på innovativa sätt i kroatiska och svenska. Raffaelli lägger också fram en klassifikation av polysema lexem enligt förhållandet mellan den stabila och den dynamiska delen samt förbinder det med hur lätt det är att identifiera den ursprungliga betydelsen och mekanismer som ledde till

betydelseförändringarna. Generellt sett brukar substantiv vara mer stabila, medan adjektiv och verb går igenom mer påtagliga förändringar (Taylor 2003a). Detta beror på att substantiv betecknar konceptuellt mer identifierbara entiteter, medan för verb och adjektiv är det mindre klart och fastställt vad de refererar till (Geeraerts 1993, Dunbar 2001). Detta ser man också i syntaxen, där substantiv fungerar som relativt självständiga element, medan verb och adjektiv kräver ytterligare lexem för att tydligare specificera deras betydelse. Därför är den här analysen fokuserad mest på de adjektiviska grundsmakerna. Men även om de tillhör den mer dynamiska gruppen, påstår Raffaelli att de olika betydelserna är i allmänhet mindre varierande hos lexem som syftar på sinnena (2009: 107). Enligt Raffaelli klassificeras dem som tydligt strukturerade stabila lexem, vilket innebär att deras schema och typiska betydelse (som brukar sammanfalla med den ursprungliga betydelsen) kan klart avgöras och att deras överförda, dvs. metaforiska och/eller metonymiska, betydelser är stabila, lättbegripliga och bygger på ett mer eller mindre begränsat antal förutsägbara mekanismer (2009: 106-107). Det blir väldigt intressant att se om Raffaellis tolkning stämmer i det här fallet eftersom enligt den kan man förvänta sig att hitta flera liknande strukturer samt gemensamma betydelser och begrepp i svenska och kroatiska.

För att skapa en fullständigare förståelse av vad det här antagandet om måttligt universella tendenser bygger på läggs det fram insikter kopplade till relevanta neurovetenskapliga och lingvistiska forskningar om smak, som möjligen kunde vara relevanta för talare av både svenska och kroatiska.

2.2 Tidigare forskning om smak

Som ett av de fem sinnena utgör smak tillsammans med syn, hörsel, lukt och känsel en viktig del av människans perceptionssystem. I allmänhet är dock smak ett av de sinnen som fått otillräcklig uppmärksamhet i forskning, inte minst inom det lingvistiska fältet (Popova 2005, Ye 2007, Raffaelli 2015, Thierry 2016, Staffansson 2017). En av de orsaker som möjligen ledde till detta är att smak, tillsammans med lukt och känsel, tillhör de "lägre" sinnena, som är mer tillgängliga och omedelbara eftersom de upplevs genom direkt fysisk kontakt (Shen & Cohen 1998, cit. i Popova 2005: 128). Å andra sidan anses de avlägsna sinnena syn och hörsel vara starkare kopplade till språk och medvetande, och följaktligen betraktas som "högre" sinnena. Den här uppdelningen hittar man också bevis på i språket: medan synrelaterade metaforiska användningar brukar syfta på kunskap, förnuft och förståelse (Sweetser 1990, Majid & Levinson 2011), gäller metaforiska uttryck inom domänen *smak* snarare personliga preferenser och omtäckande (Ibarretxe-Antunano 1999) eller blir

generaliserade till betydelsen av att erfara eller prova något (Viberg 1984). Man måste dock komma ihåg att de här tendenserna inte är universella för alla världens språk – t.ex. hörsel är det mest dominerande sinne för australiska aboriginer (Evans & Wilkins 1998), Onge folket, som bor på Andamanöarna i Stilla havet, lägger mest vikt på lukt (Classen *et al.* 1994) medan Ye (2007) påpekar den framträdande roll som just smak spelar i kognitiv fungerande i kinesisk kultur. Emellertid tillhör både svenska och kroatiska den västerländska kulturen, så det kan antas att betydelserna inom domänen *smak* följer liknande tendenser som i de andra europeiska språk. Det blir ändå intressant att se vilka kognitiva domäner de smakrelaterade lexem överförs till i språkbruket.

Ur ett biologiskt och neurovetenskapligt perspektiv anmärker jag att hjärnan är enligt Hebbs teori (Hebb 1949) ett tätt nätverk av sammanbundna neuroner eftersom den här uppfattningen står i motsats till den som förbinder språkförmågan med ett enstaka område i hjärnan (t.ex. Chomsky 1988) och direkt påverkar ens idé om de faktorer som möjligen bidrar till utformandet av betydelse. Dessutom är det intressant att lägga märke till hur själva smaken sammanlänkar med de andra sinnena, eftersom smakupplevelsen beror också på syn- och luktsinne. Enligt Small (2006) är den här integrerade kombinationen av insatser fundamental för smakförnimmelser och man kan också undersöka om och på vilket sätt dessa drag blir inbyggda i lexems struktur. För språket kan det också vara betydelsefullt att smakupplevelser kräver direkt fysisk kontakt mellan substansen och smaklökar i munnen. Naturligtvis brukar den här typen av kontakt inte hända spontant och ens vilja utgör en viktig komponent av smakrelaterade fenomen (Ibarretxe-Antunano 1999). När det gäller beskrivningen av smakupplevelserna, påpekar Snyder *et al.* (2006: 221) att man inte kan delta direkt i någon annans upplevelse, vilket ger utrymme till en viss grad av osäkerhet när det gäller beskrivningens objektivitet. Man kunde faktiskt jämföra den här situationen med den mycket mer utforskade färgperceptionen (t.ex. Berlin & Key 1969, Rosch 1973, 1975). Följaktligen innebär det å ena sidan att lexem som används för att beskriva smakupplevelser alltid förblir i något mån bristfälliga, och å andra sidan att smakupplevelserna uppvisar det tätt invädda samspelet mellan de kroppsliga, kulturella och språkliga faktorer. Förutom den här subjektiviteten karakteriseras smakrelaterade lexem också som lokaliserade och obegränsade (Popova 2005: 408), vilket betyder att smak inte kan beskrivas med hjälp av absoluta koncepter, utan att uttrycken konstrueras relativt i förhållande till andra lexem i domänen. Buck (1949, cit. i Ibarretxe-Antunano 1999) och Raffaelli (2015) hävdar att smaktermer är väldigt nyanserade och ger talaren möjligheten att uttrycka väldigt noggrant de varierande smakupplevelserna. Ibarretxe-Antunano (1999) pekar ytterligare ut att smak är ett kulturellt

fenomen, och att den till och med beror på det smalare sammanhanget den upplevs i, dvs. på andra smaker och lukter den tas in med.

Det här komplexa förhållandet mellan kroppsliga erfarenheter, kognitiv uppfattningsförmåga och verbal uttrycksmöjlighet har också påverkat neurovetenskapliga forskningar och teorier. Det första problemet man stöter över är definieringen av grundsmakerna. Trots att det finns en konsensus om att det finns sådana upplevelser som bör kallas för grundsmakerna, har forskarna olika åsikter när det gäller vilka de skulle vara och hur många av dem skulle finnas. Idén om att det finns ett fåtal grundsmakerna härstammar från antiken (Erickson 2008: 60) och man trodde att den förmodan blev vetenskapligt bekräftad med Hanigs verk (1901), som urskilde fyra olika områden på tungan som är mer mottagliga för specifika smaker: sötma förnimms mest på främre och bitterhet på bakre delen av tungan, medan salta och surhet förnimms på tungans sidor. Men de här fyra områdena är inte så klart avskilda som det brukar framställas i simplifierade tolkningar av Hanigs slutsatser (Erickson 2008: 61). Därför ifrågasätter några auktorer den här uppdelningen (Ishii & O'Mahony 1987) och undersöker idén att man snarare skulle föreställa sig smakupplevelserna i form av ett kontinuum (Erickson 2008). Ur ett rent lingvistiskt perspektiv verkar man hitta de fyra traditionella grundsmakerna i ett stort antal världens språk (*ibid.*: 62; jfr. Staffansson, 2017), men nyligen har man undrat om fler smakupplevelser borde betraktas som självständiga grundsmaker. Den mest kända bland dessa är umami, som nu blivit mer eller mindre allmänt accepterad som den femte grundsmaken. Andra exempel är metallsmak och fett (Erickson 2008: 64).

Evolutionärt sett förbinds de fyra traditionella smakerna med särskilda fysiologiska funktioner: att skaffa energireserver (söt), att upprätthålla elektrolytbalans (salt), att bevara pH (sur, bitter) och att undvika toxiner (bitter) (Small 2006: 191). I allmänhet upplevs söt och milt salt smak som behagliga och sur, bitter och intensivt salt smak som obehagliga, men smakernas affektiva intryck kan naturligtvis förändras och det påverkas betydligt av både matvanor och genetiska anlag (*ibid.*). Därför blir det också intressant att analysera hur förhållandet mellan den allmänna föreställningen och de personliga eller kulturellt specifika uppfattningar av smakupplevelser återspeglas i språkbruket, dvs. vilka positiva eller negativa konnotationer associeras med smakrelaterade lexem och vilka element behöver man explicit uttrycka för att betona vissa oväntade egenskaper (jfr. Lakoffs (1986) analys av det engelska ordet *mother*). När det gäller just den här generella affektiva uppfattningen genomförde Staffansson (2017) en komparativ forskning av flera världens språk, men den baseras bara på, ofta bristfälliga, lexikografiska resurser. Å andra sidan, utfördes den del av Staffanssons verk

som syftar på svenska i form av en enkätundersökning med svenska modersmålstalare. På detta sätt blir hennes tillvägagångssätt mer inriktad mot talarens intuition och det blir intressant att jämföra hur min korpusanalys hänger ihop med denna forsknings insikter.

Slutligen finns det gott om bevis på att idén om behaglighet och gillande överförs i språket till företeelser som inte har med smak att göra (Popova 2005, Ye 2007, Ibarretxe-Antunano 1999, Majid 2011, Mayer 2011). Smaksinnet kopplas först och främst till preferenser, men det kan också förknippas med intuitivt beslutstagande – den så kallade magkänslan. Dessa två fenomen är i viss grad besläktade och från det neurovetenskapliga perspektivet kan de båda delvis förklaras med rollen som det limbiska systemet, och särskilt amygdala, spelar i behandlingen av smakförnimmelser. Kommunikationen mellan magen och hjärnan är väldigt komplex och nyare forskning visar att det finns ett stort spektrum undermedvetna interoceptiva stimuli från magen, som bl.a. troligen påverkar minnesbildning och affektivt beteende (Mayer 2011: 460). Amygdala mottar och integrerar insatser från sinnena och inälvor och bidrar till skapandet av den subjektiva magkänslan om att något är bra eller dåligt⁴. Till och med påstår Mayer (2011: 462) att barn skapar det första värderingssystem genom matintag: skillnaden mellan bra mat, som ger en känslan av nöje, och dålig mat, som har negativa följder som t.ex. illamående, utgör en grundläggande mekanism som ordnar ens positiva och negativa känslor. Kopplingen till den beslutstagande processen föreställer ett ytterligare nyttigt ledande tråd för olika lingvistiska analyser och den verkar vara särskilt framträdande i perceptiva verb (Ibarretxe-Antunano 1999, Raffaelli 2015).

3. Hypoteser och metodologi

Det här masterarbetets hypoteser grundas på tidigare forskning och utvecklade teorier, men styrs också av mina egna intuitiva antaganden som talare av båda språk. Först och främst kan man förvänta sig att analyserna kommer att sammanfalla med Kronassers regel och visa att lexemens betydelse utvidgats från det konkreta till det mer abstrakta. I samband med detta anar jag att de analyserade lexemen karakteriseras av en stabil struktur och har överförda betydelser som är lättförståeliga med avseende på det schematiska begreppet och tämligen urskiljbara förändringsmekanismer. På grund av detta tror jag att jag hittar flera likheter mellan svenska och kroatiska på den påtagliga nivån av betydelsenyanser, underliggande begrepp och kanske fraser lexemen förekommer i, men också på det mer abstrakta planet. Med andra ord förväntas de undersökta lexemen bära liknande konnotationer, som förresten är

---

⁴ <https://nba.uth.tmc.edu/neuroscience/s4/chapter06.html>

i enlighet med de beskrivna allmänna upplevelserna av de olika smakerna, samt konceptuellt vara kopplade till det affektiva och det subjektiva, snarare än till det kognitiva (som t.ex. syn, eller smak inom kinesisk kultur).

Trots att hypoteserna lutar sig uppenbarligen mot kognitiv-lingvistiska idéer och teser är det här tillvägagångssättet starkt riktat mot korpusanalyser och databehandling. Å ena sidan försöker jag behandla olika resurser (korpusar och ordböcker), medan jag å andra sidan tar avstånd från de etablerade lingvistiska modellerna och istället betraktar den enklare textuella omgivning som lexemen förekommer i. På detta sätt tas åtminstone delvis hänsyn till kontexten och skapas ett alternativ till de subjektiva interpretativa metoder⁵. För att försöka få jämförbara resultat i den enspråkiga analysen behövde jag begränsa svenska korpusar till webbmateriäl⁶ (bloggtexter, nyheter och svenska Wikipedia) eftersom för kroatiskan kunde jag bara använda webbkorpusen hrWaC (Ljubešić & Klubička 2014). För varje adjektiv – *söt, salt, sur, bitter*⁷ och *sladak, slan, kiseo, gorak* – analyseras 100 meningar genom att ta hänsyn till morfosyntaktiska, semantiska, konnotativa och ko-textuella egenskaper. Trots att antalet analyserade meningar är väldigt litet möjliggör analysen att en överblick över allmänna tendenser skapas och jämförs i de två språken. Analysen därför följs av en kort sammanfattning med tabeller och figurer för att underlätta och systematisera adjektivens jämförelse. För den andra analysen insamlade jag runt 8.6 miljon parallella meningar och extraherade dem som innehåller smaktermer på bara ett eller på båda språk. I den här delen bortser jag från morfosyntaktiska begränsningar för att omfatta fall där grundsmakernas rötter förekommer i alla ordklasser (t.ex. *surna* eller *gorčina*). Med hjälp av dessa exempel kan man analysera överensstämmelse och skillnader i de bakomliggande begreppen, vilket innebär att man också framhäver och indirekt betraktar talarnas uppfattningar. En sådan omedelbar analys fördjupar ens förståelse av det konceptuella område som omfattas av domänen *smak* i svenska och kroatiska.

I den sista analysen tar jag upp två särskilda adjektiv, *bitter* och *gorak*, och genomför en noggrannare och mer omfattande analys, både när det gäller antalet analyserade meningar och variationen av texttyper ur vilka de extraherats. Analysens resultat och slutsatser används för

---

⁵ Rice (1996: 137-138) ifrågasätter i vilket mån de återskapade lingvistiska föreställningarna är representativa för vanliga talare och deras uppfattningar eftersom de beror på lingvisternas egna åsikter och interpretativa färdigheter.

⁶ Alla använda svenska korpusar är tillgängliga på webbplatsen <https://spraakbanken.gu.se/korp/>.

⁷ I svenskan hittar man både *besk* och *bitter* som grundsmakerna och studier som Staffansson (2017) använder dessa adjektiv som utbytbara synonymer. Till och med kan man enligt SAOB ofta inte urskilja specifika fall där den ena borde användas snarare än den andra. Jag bestämde mig för att analysera *bitter* eftersom den är mer frekvent i korpusar och enligt SAOB har flera betydelsenysanser än *besk*.

att återskapa adjektivens polysema strukturer enligt det schematiska begreppet. Langackers modell anpassas lite⁸ för att göra föreställningen klarare, och trots dess begränsningar kartlägger den vissa likheter och skillnader i lexemens struktur. Dessutom undersöks ämnet ur ett kvantitativt perspektiv genom att statistisk behandla de analyserade data. En del av den kvantitativa jämförelsen liknar den som följer efter den enspråkiga analysen, men nu är dess insikter mer pålitliga. I den andra delen följer jag Glynns (2010) tillvägagångssätt och tillämpar den explorativa statistiska metoden multipel korrespondensanalys för att undersöka mönster och tendenser i data, som jämförs med den föreslagna schematiska systematiseringen och bekräftas med en förklarande statistisk modell, logistisk regressionsanalys. Alla resultat bör på något sätt sammanhålla för att kunna påstå att man lyckats skapa en noggrannare bild av adjektivens tendenser inom respektive språk och en djupare förståelse av likheter och skillnader i deras uppfattning på svenska och kroatiska.

Syftet med masterarbetet är att utforska förhållandena och tendenser som nuförtiden gäller inom domänen *smak* genom att undersöka ett antal smaktermer. De olika analyserna skulle indikera domänens allmänna egenskaper, men också utpeka de abstrakta underliggande begreppen. Dessutom betraktar jag hur mina resultat förhåller sig till tidigare forskning inom lingvistik och neurovetenskap. Naturligtvis är mitt tillvägagångssätt någorlunda begränsat, särskilt om man vill få insikter om hela domänen, men det möjliggör en att jämföra tendenser i två olika språkssystem och dra slutsatser som kunde vara värdefulla för bl.a. översättning eller ytterligare komparativa och språktypologiska studier.

4. Enspråkig analys av smaktermer

I den här analysen beskrivs och jämförs adjektiviska grundsmakerna med hänsyn till deras lexikografiska definitioner och användningar man hittar exempel på i korpusar. Lexikografiska resurser som konsulteras är Svenska akademins ordbok (SAOB)⁹ och Hrvatski jezični portal (HJP)¹⁰ samt Svenskt språkbruk och Baza frazema hrvatskoga jezika¹¹. För att underlätta jämförelse analyseras de ekvivalenta grundsmakerna tillsammans och i det sista underkapitlet anges en överblick över den kvantitativa korpusanalysen för alla lexem.

---

⁸ Jämför föreställningarna med Langackers nätverksmodell för verbet *run* (Langacker 1988: 135). En nätverksmodell föreställer en övergång mellan kategorisering enligt prototypen och enligt schema.

⁹ <https://www.saob.se/>

¹⁰ <http://hjp.znanje.hr/>

¹¹ <http://frazemi.ihjj.hr/>

4.1 Söt – sladak

Även om SAOB:s definitioner är betydligt noggrannare, kan lexemens betydelser i princip indelas i ungefär samma grupper: de som syftar på smak- och luktförnimmelser, som beskriver ens personlighet (*snäll, rar, vänlig*), som åsyftar företeelsens behaglighet (*ljuv, trivsamt*), som ironiskt betecknar personer vars beteende är överdrivet vänligt, och i fraser där 'söt' bara antyder motsatsen till 'salt' (t.ex. vatten) eller 'sur' (t.ex. mjölk). I den kroatiska ordboken påpekas också att lexemet används i familjärt tilltalande (*sestro slatka*) och i meningen av att göra maten smakligare (*posoli, slađe je*). Den betydelse som HJP dock saknar och som finns i den svenska ordboken är den som syftar på personers, sakers eller landskaps utseende (*snygg, vacker, nätt, idyllisk*). I SAOB antecknas dock att det är främst kvinnor och barn som vanligen blir beskrivna som *söta*. Några av de nämnda överförda betydelserna skildras också av idiomatiska uttryck: t.ex. liknelser som innehåller de prototypiska söta födoämnen (*sladak kao šećer; söt som socker/honung*) kan syfta på ens vackra utseende och/eller ens vackra personlighet, medan den konceptuella kopplingen mellan 'söt' och 'njutning' lyfts fram i fraser som (*voditi slatki život*). Å andra sidan får lexemet negativa undertoner i metonymiska uttryck som innebär att någons beteende är för vänligt och oärligt (*napraviti slatko lice; biti sladak na jeziku*), samt när det används för att beskriva situationer där man njuter av omoraliska handlingar eller illvilliga tankar (*ništa slađe od toga; tuđe je slađe*).

När det gäller korpusanalysen, verkar data i stor del sammanfalla med de lexikografiska definitionerna och beskrivningarna. När det syftar på mat och andra gustativa förnimmelser blir 'söt' en önskad egenskap (dvs. man njuter av frukt, vinet, kakor o.d. som är 'söta'), men ibland blir adjektiven negativt konnoterade, om det betonas att söt mat innehåller kolhydrater som gör att man går upp i vikt. I kroatiskan använder man ofta den substantiverade formen *slatko*, som förresten förekommer ibland i kollokation med *slano*, som verkar vara dess gustativa komplement. På båda språk används 'söt' vanligtvis också för att beskriva dofter, vilket bevisar den starka fysiologiska kopplingen mellan dessa två sinnen. Dessutom finns det exempel på mer synestetiska användningar i beskrivningar av auditiva (*slatke melodije*) och visuella intryck (*söta färger*), som tyder på deras mjukhet och estetisk behaglighet. I kroatiskan hittades också metonymiska uttryck som *slatke nagrađe* och *slatka iznenađenja*, som syftar på verkliga sötsaker, men delvis också leker med känslan av nöje de för med sig.

Att lexemen har positiva konnotationer i beskrivningar av karaktärsdrag ser man t.ex. i de så kallade synonymuppsättningar (Raffaelli 2009): *söt och snäll; söt, glad och duktig; dobar, sladak i simpatican*. Samma betydelse framförs i metonymiska uttryck (*söta kommentarer*),

medan kontexten i en liknande konstruktion signalerar att adjektivet bör tolkas negativt som smicker (*slatke i bezobrazne riječi*). Å andra sidan märker man ett större antal exempel i svenskan som syftar på klädesplagg (*en söt klänning, söta toppar, mitt nya söta nattlinne*) där *söt* är utbyttbar med t.ex. *snygg*. Det blir dock oftast omöjligt att avskilja användningar av *söt* som syftar på karaktärsdrag från dem som syftar på utseende eftersom dessa två egenskaper associeras starkt med varandra. Till exempel hittar man på båda språk beskrivningar av platser där idén av vackerhet blandas med mysiga och behagliga egenskaper (*ett sött hotell; najslada hrvatska županija; sladak malecki grad*).

När det gäller levande varelser stämmer det enligt korpusdata att 'söt' används oftare med kvinnor, barn och smådjur än med män¹². Med tanke på detta kan en stor grupp av användningar definieras som omfattar ens personlighet och utseende: dessa varelser är rara, gulliga, ödmjuka, ärliga, och till och med ofta naiva, oskyldiga och barnsliga. Denna tendens är särskilt gällande för svenskan där 25 % av alla användningar är kopplade till barn eller förekommer tillsammans med adjektivet *liten*. Fraser som *världens sötaste tant* eller *den söta gumman* ger ytterligare exempel på den här tolkningen. I kroatiskan hittas liknande användningar: *slatka mala maca; slatki mali anđelčici; slatka trudnica*. Adjektivet *sladak* bygger dock ibland på de lockande, frestande och njutbara egenskaper som förbinds med söt mat och överför dem till olika metaforiska uttryck. Ibland resulterar det med mer kroppsliga och sexuella konnotationer: *slatke usne; slatki dodir; slatke minute* (om otrohet). Som redan påpekat kan *sladak* i samband med det sista användas för att beteckna något som ger en omedelbar känsla av trevnad och tillfredsställelse, men som inte anses vara etiskt och moraliskt (*slatka vlast; slatki dolari; slatka osveta*).

Å andra sidan ger *sladak* ljusare övertoner i fraser där den kopplas med emotionellt negativt laddade substantiv, t.ex. i uttryck om kärlek (*slatka bol; slatko ropstvo*), eller när det lyfts fram på ett skojande sätt att det kan bli problematiskt om man har det för bra (*slatke brige* – om situationen där man har flera bra valmöjligheter). Slutligen märker man att trots att överförda användningar utgör en stor andel i den analyserade dataseten, innehåller meningarna relativt få idiom. Dessa omfattar *kratko, ali slatko*, som bygger på idén av nöje kontrasterad med dess tillfällighet, *zabranjeno voće je najslade*, som syftar på otrohet och andra omoraliska situationer, och *få skörda söta och goda frukter av arbete*, som kanske inte är ett riktigt idiom, men skildrar ändå ett känt begrepp med en konventionell bild.

---

¹²I de svenska data finns bara ett exempel med *en söt kille*, medan i de kroatiska finns flera. I dessa fall bär *sladak* vanligen konnotationer av pojkaktiga, rara och omtänksamma egenskaper.

4.2 Salt – slan

För adjektiven *salt/slan* märker man först att betydligt färre betydelser anges i ordböckerna, som troligen är ett kännetecken på att de har mindre utvecklade polysema strukturer. I svenskan indelas adjektivets betydelser i två stora grupper: den som syftar på egenskapen av att innehålla salt (som kan bl.a. smakas) och den som syftar på mer bildligt bruk. *Salt* kan användas t.ex. om skämt, satir eller kritik (*bitande, svidande, elak, kvick*), om företeelser som är kopplade till havet eller om pris som är för dyra. I den kroatiska ordboken finns också två grupper, men de är båda mer eller mindre begränsade till mat och smak: det som smakar salt och det som innehåller salt (med anteckningen “om mat”). Man kan anta att de här grupperna är otillräckligt åtskilda å ena sidan och för begränsade å andra för att förklara adjektivets olika betydelsenysanser¹³. Det är ändå intressant och viktigt att märka denna övervägande fokus på ‘smak’, eftersom den signalerar att man kan förvänta sig färre överförda abstrakta exempel i korpusar. De idiomatiska uttryck som anges i de använda resurserna bygger delvis på smak och mat (*ne okusiti slana* (inte äta alls); *ni slano ni papreno* (inga markanta egenskaper); *slan kao more*), men det finns också uttryck vilkas betydelse är mer avlägsen, som *neslana šala* (en opassande och grov vits) och *preslane cijene*, som man också hittar i svenskan. Dessutom är det intressant att märka att dessa sista två uttryck har negativa konnotationer och beskriver företeelser som otillräckligt respektive för salta. Man kan dra slutsatsen att det är främst måttligt salt mat som betraktas som neutral/positiv.

De inledande observationerna bekräftas på något vis av korpusdata: de flesta meningar syftar på konkreta och fysiologiska egenskaper, dvs. tillhör den första gruppen enligt den svenska ordboken, och den första eller den andra kroatiska betydelsegruppen. Båda språk innehåller mer eller mindre konventionaliserade kollokationer som syftar på mat (*salta pinnar; salt sill; slane grickalice; slani štapići*) och meningar där ‘salt’ kombineras med ‘söt’ (*salta och söta maträtter; slatke i slane kombinacije; slatke i slane poslastice*). I den här betydelsen har adjektiven oftast neutrala eller positiva konnotationer, men de blir negativt konnoterade om smaken är för intensiv (*chipsen var på tok för salta*¹⁴) eller när det gäller hälsan. På båda språk finns kollokationer med olika slags vattenmassor som utgör motsatsen till sötvatten (*salt vatten; salt hav; slana voda; slano jezero*) och båda använder adjektivet metonymiskt för att åsyfta fisk som bor i sådana miljöer (*salt fisk; slana riba*). Bland de

¹³ Man kan undra om dessa två definitioner är lämpliga för att beskriva betydelsen av *slan*. Vilka kriterier används för att urskilja om maten smakar salt eller innehåller salt? Är det nyttigt att separera dessa två betydelser om det finns ett antal andra som inte omfattas av den ena eller den andra?

¹⁴ I det här arbetet spelar sammanhanget en viktig roll när det gäller avgörandet av adjektivets associativa värde. Med andra ord innebär detta att om den upplevelse som skildras med hjälp av adjektivet upfattas negativt, tolkar jag adjektivet som ett negativt konnoterat ord.

svenska meningarna finns två exempel på *salt vind*, som betyder saltdoftande havsvind. Med salt associeras också botande egenskaper, som utgör ett ytterligare associativt lager i metonymiska fraser *slana soba* och *salt bad*. Ett annat exempel på en fras som förenar verklig sälta med en överförd betydelse är *slane suze*, men i det här fallet handlar det snarare om konnotationen av 'smärta'. Den enda överförda betydelsen som hittades i svenskan var i meningen ... *gjort svenskan starkare, saltare, kärnfullare och visat på and-ra litterära kraftfält...*, där *saltare* syftar på uttrycks kvicka och bitande kvalitet.

4.3 *Sur – kiseo*

Jämfört med de andra adjektivparen verkar adjektiven *sur* och *kiseo* skilja sig åt mest. Medan tre av fyra betydelser som beskrivs på HJP syftar på det konkreta (de första två syftar på mat som har syrlig smak och den tredje på kemiska egenskaper av att innehålla syra), ägnar SAOB mer utrymme åt beskrivningen av överförda betydelser¹⁵. Dess definitioner omfattar den enda kroatiska överförda betydelsen om att vara på dåligt humör, men innehåller t.o.m. en hel rad olika svåra, motbjudande och obehagliga egenskaper och omständigheter. De flesta av dem hittar jag i korpusen och pekar dem ut i den nästa paragrafen, men att adjektivet är väldigt starkt negativt konnoterat bevisas också genom användningen av den substantiverade formen *den sure* för att syfta på djävulen. Det är dock märkvärdigt att det finns vissa liknande idiom på båda språk som bygger på smakrelaterade bilder: *bita i det sura äpplet – zagristi kiselu jabuku* (vara tvungen att göra något som är ytterst motbjudande), *surt sa räven om rönnbären – kiselu je komu grožđe* (tona ner hur bra något är eftersom man är avundsjuk). I vissa kroatiska idiom kontrasteras *kiseo* konceptuellt med 'glädje' (*ni kiseo ni veseo*) och möjligtvis står i motsats till *sladak* i den överförda betydelsen av *vänlig, kär* (*reči što kiselim tonom*). Angående det sista är det intressant att observera att dessa två begrepp om (o)önskade egenskaper utgör konceptuella motsatser på både det konkreta och abstrakta planet, men jag märker också att *kiseo* får lite annorlunda konnotationer när det kopplas till fysiskt utseende (*praviti kiselu lice*) och följaktligen inte kan kontrasteras med *sladak* i analoga uttryck.

Som förväntat innehåller korpusar flera exempel på adjektivens konkreta betydelser kopplade till kemiska egenskaper (*sur regn; sur jord; sura ämnen; kiselu okoliš; kiselu medij; kiselu reakcija*) och smak (*sur mjölk; sur frukt; kiselu vrhnje; kiselu krastavci; kiselu kupus*). I samband med den senare utgör vissa fraser starkare kollokationer än de andra (t.ex. *kiselu kupus* jämfört med *sur frukt*) och det är kanske intressant att ordböckerna inte urskiljer den

---

¹⁵ Det är dock intressant att *sur* har en konkret betydelse som man inte hittar hos *kiseo*, och som syftar på den taktila domänen: *våt, blöt*. Samma betydelse ser man hos det besläktade verbet *genomsyra*.

binära oppositionen med 'söt' som en självständig betydelse för *sur/kiseo* (t.ex. *söt/sur mjölk, slatko/kiselo vrhnje*), medan de nämner en sådan betydelse för *söt/sladak*. När det gäller matvaror som kan beskrivas som 'söta' eller 'sura', men inte utgör någon konventionaliserad kollokation med adjektiven (t.ex. frukt eller vin), blir sötman ofta mer önskad och positivt laddad som kvalitet. En intressant bildlig användning av *kiseo* finns i frasen *sezona kiseli krastavaca* som syftar på ett fenomen man hittar uttryck för i de flesta europeiska språk (t.ex. *nyhetstorka* på svenska), men vilket ursprung och etymologi förblir oklara¹⁶. Bland de svenska meningarna fanns det ett redan påpekat gemensamt idiom, vilket dock gjorts ännu mer negativt laddat genom att använda starkare bilder (*bita i det som är kvar av det sura ruttna äpplet*), medan det finns idiom på båda språk som ur olika perspektiv associerar 'surhet' med obehagliga följder av ens dåliga handlingar (*Det kommt surt efter. ; Očevi jedoše kiselo grožđe, a sinovima trnu zubi.*). Slutligen är det särskilt intressant att lägga märke till idiomat *göra livet surt för någon* eftersom samma betydelse kan uttryckas på både svenska och kroatiska med *bitter/gorak*. Detta pekar på att båda adjektiv är negativt laddade och associeras med 'obehaglighet', medan det framhäver också vissa skillnader mellan betydelseområdena som omfattas av de adjektiviska grundmakerna i svenska och kroatiska.

Ett annat exempel på det senare är frasen *det känns surt*, vilkens betydelse "det är svårt/besvärligt" inte finns bland de kroatiska exemplen. Men ännu viktigare är den oerhört frekventa konstruktionen bestående av *sur* och kopulativa verb (*vara/bli/känna sig/förefalla/se... ut osv.*), som möjligen följs av prepositionsfraser *över/av ngt* eller *på ngn*. När det gäller dåligt humör omfattar *sur* ett bredare semantiskt område jämfört med *kiseo* och följaktligen förekommer i detta sammanhang betydligt oftare än det kroatiska adjektivet. Flera kroatiska alternativ som brukar förekomma i olika kontexter nämns i kapitlet med parallella data, men nu är det intressant att utpeka att i kroatiskan förekommer ibland adjektivet som syftar på en annan smak istället: *ljut*. Som sagt kan emellertid både *sur* och *kiseo* förekomma med en fysisk komponent när de syftar på 'vresighet' och 'missnöje' (*sura miner; en sur blick; kiseo izraz lica; kisel i osmijeh*) och de kan förekomma med abstrakta substantiv i metonymiska och metaforiska uttryck (*en sur matchrapport; sura kommentarer; kisela misao*). I de kroatiska meningarna hittar man också exempel på metonymiskt bruk där *kiseo* syftar på allmän stämning: *kisela svakodnevnica; kiselo doba*). Man kan ändå dra slutsatsen att tendenserna som skisserats av ordböckernas definitioner bekräftas av korpusanalysen: den kroatiska *kiseo* förekommer mest i mer konkreta betydelser (som syftar på smak eller kemiska

¹⁶ <http://www.matica.hr/vijenac/430/u-jeku-sezone-1676/>

egenskaper), medan *sur* har en betydligt bredare struktur när det gäller överförda användningar.

4.4 Bitter – gorak

Enligt HJP indelas betydelserna av *gorak* bara i dem som syftar på smak (intressant nog anges *sladak* som motsatsen) och dem som betecknar dystert humör. Att den andra betydelsen möjligen borde utvidgas för att omfatta ett bredare område inom begreppet av ‘obehaglighet’ bevisas av ett antal olika idiom, som syftar på svåra, motbjudande eller till och med smärtsamma situationer (*ispiti gorku čašu; progutati gorku pilulu; ostaviti gorak okus u ustima*). Man märker dock att dessa idiom binder samman HJP:s två betydelser eftersom de grundas på smakrelaterade bilder, och ‘sötma’ används också som motsatsen i en överförd betydelse (t.ex. i varianten *zasladiti komu gorku pilulu*). Å andra sidan finns det kopplingen till *kiseo* i uttrycket *zagristi gorku jabuku*, som har en liknande betydelse som den ovan beskrivna motparten. Ett likartat fenomen ses i svenska fraser med kopulativa verb (*vara/bli/känna sig/låta bitter*) och uttryck *det känns/är bittert* (för ngn), där *bitter* brukar framkalla starkare och dystrare toner, men ibland kan översättas på samma sätt som fraser med *sur*, som det uppvisas i analysen av parallella data. SAOB:s definitioner av *bitter* diskuteras senare i arbetet, men de används implicit som skelett i de följande paragraferna eftersom jag anser att dess noggranna beskrivningar underlättar systematisering av analysens insikter för båda språk.

När det gäller smakförmimmelser betraktas ‘bitterhet’ väldigt ofta som någonting oönskat och motbjudande, t.ex. [*vitlök blir*] *bitter och oanvändbar*; [*time čete*] *izbjeći gorak okus*; [*viša temperatura kavi daje*] *gorak okus i neugodan miris*; [*cvjetovi biljke su*] *ugodna mirisa, no okus je pomalo gorak* och *trpak, opor i gorak okus*. Användningar som *gorak i žestok* och *ljut i gorak* pekar på denna smaks intensiva upplevelse. Dessutom är det intressant att upplevelsen av bitterhet varar ur ett neurologiskt och fysiologiskt perspektiv betydligt längre jämfört med andra smaker (Peri *et al.* 2000, Naim *et al.* 2002), vilket möjligen givit upphov till skapandet av konkreta och överförda uttryck som syftar på fenomenet av en dröjande eftersmak (*lämna/ha en bitter eftersmak; ostaviti/sprati/isprati/ostati gorak okus*). Den temporala aspekten verkar också spela en roll i den betydelse som syftar på människor som blivit dystra, sarkastiska och svårmodiga på grund av dåliga erfarenheter samt på uttryck metonymiskt kopplade till denna sinnesstämning. Enligt analysen kan den här betydelsen indelas i användningar som betecknar ett permanent tillstånd, så att ‘bitter’ utgör ens karaktärsdrag (*bittra människor; en bitter snåljåk; en bitter människosyn*), och en mer

tillfällig känsla (*en uppenbart bitter Abbas; en bitter och sur matchrapport; ett bittert hej; gorak smijeh*). I princip verkar tendensen vara att den första gruppen sammanbinds med ‘uppgivelse’, ‘besvikelse’, ‘tröghet’ och förorsakas av “allvarligare” händelser eller långvarigare situationer (t.ex. jobbet, svårt liv, förhållanden), vilket leder till att adjektivet ofta förekommer i kollokation med äldre människor. Å andra sidan relateras den andra gruppen till korta men intensiva känslor av att vara arg, upprörd, ledsen osv. Jag återkommer till den här skillnaden i de andra två analyserna.

Man märker att den sista diskuterade betydelsegruppen ibland kan ligga väldigt nära betydelsen av *sur/kiseo*¹⁷, men *bitter/gorak* bär vanligtvis starkare konnotationer av ‘smärta’. Det här begreppet kan också urskiljas i exempel som enligt SAOB tillhör den första, smakrelaterade betydelsen (*bittra tårar; (plakati/liti/roniti) gorke suze*), men även i ordboken påstås det att den här underkategorin blir ibland svår att skilja från en annan stor betydelsegrupp, som syftar på smärtsamma och hårda företeelser¹⁸: *den bittra sanningen; ett bittert faktum; den bittra erfarenheten; ett bittert kapitel* [om en historisk period]; *gorka zbilja; gorka svakodnevnica; gorak rastanak; gorka sudbina; gorka činjenica; gorke vijesti; gorka sjećanja*. I samband med detta är det intressant att betrakta två bildliga kroatiska fraser, *gorki plodovi* och *gorak kruh*, som också ligger på gränsen mellan dessa två betydelser. Den första syftar metaforiskt på resultat av arbete och andra handlingar som brukar bära positiva konnotationer. Men *gorak* signalerar att den här upplevelsen står i motsats till de “goda och söta” produkter från den svenska frasen som beskrivits ovan, vilket bl.a. visar att både svenska och kroatiska talare känner till den här bilden. I frasen *gorak kruh* överlappar igen adjektivet delvis med den svenska *sur – kruh* är här en symbol för lön och uttrycket syftar på svåra livsomständigheter på grund av hårt arbete, medan svenska uttryck som *förtjäna ett surt bröd* betecknar svårt förvärvat inkomst.

Dessutom blir den redan nämnda konnotationen av ‘häftighet’ inbyggd i fraser som syftar på olika slags konflikter (*en bitter investiturstrid; bittra fejder; bittert våld; en bitter opposition; gorki neprijatelj*) och i dem som syftar på det verbala domänen (*bitter kritik, bitter vältalighet, bittra ironiska kommentarer, rasande och bitter skrift, gorke riječi, gorka ironija*). Man märker att för denna betydelse finns fler exempel i svenskan än i kroatiskan,

---

¹⁷ Ytterligare exempel är synonymuppsättningar som *bittra och syrliga människor*, medan å andra sidan verkar meningen *Vill inte vara bitter, vill inte bli surgubbe* dra betydelsen åt det andra hållet, dvs. att *sur* får en mer dröjande konnotation i det här exemplet.

¹⁸ Enligt den här uppdelningen tillhör t.ex. (*briznuti u*) *gorak plač* den första betydelsen medan *gorka tuga* tillhör gruppen med smärtsamma abstrakta företeelser, även om man anar att de är på något sätt förbundna. I den här analysen baserar jag ofta beslut lite klumpigt på om adjektivet förekommer med ett konkret eller abstrakt substantiv.

vilket kan delvis förklaras med att det har varit *ljut* (och nuförtiden oftare *žestok*) i kroatiskan som omfattat koncepten av ‘grymhet’, ‘våldsamhet’, ‘raseri’ osv. (Raffaelli, 2009) Till slut bör det påpekas att det finns en förbindelse mellan den här betydelsen av ‘bitter’ och den överförda betydelsen av ‘skarp’ (*bittra och skarpa kritiska artiklar*), som i svenskan finns också på det konkreta planet, där *bitter* kan användas för att syfta på det taktila fenomenet av ‘skarp’ eller ‘vass’.

4.5 Analysens sammanfattning och kvantitativa uppgifter

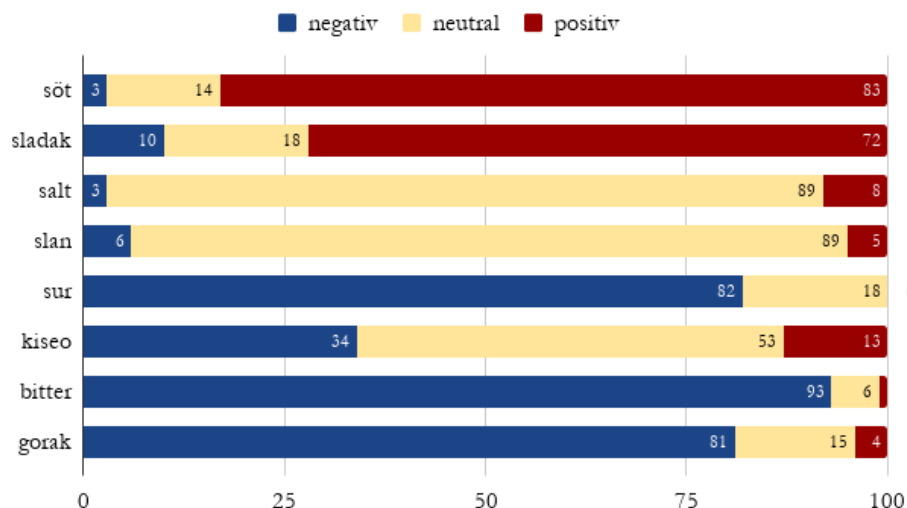
I det här underkapitlet framställs de kvantitativa resultat av den korta korpusanalysen. För att försöka ta hänsyn till sammanhanget, semantiken och syntaxen noterades följande egenskaper för varje mening: betydelsegrupper enligt ordböckernas definitioner, positiva/negativa/neutrala konnotationer, domäner som fraser egentligen syftar på, syntaktiska funktioner, information om fraser är konventionaliserade kollokationer eller idiom eller inte¹⁹, information om adjektiven har en denotativ eller konnotativ betydelse och de substantiviska referenterna i texten. Nedan anges ett exempel på noteringen:

MENINGEN: EM-finalen slutade med en **bitter** fjärdeplats och en bristning i låret för Linus Thörnblad.

NOTERING: 4 - känsla attribut 0 1 företeelse

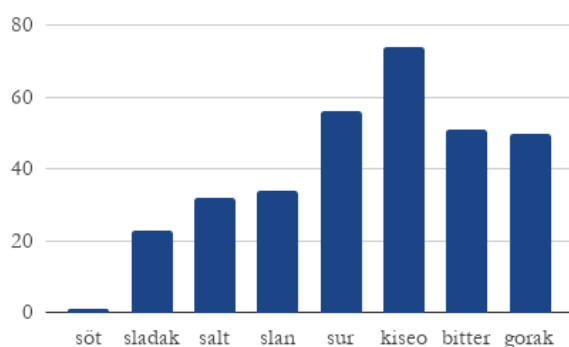
Den första anteckningen betyder att exemplet tillhör SAOB:s fjärde grupp av betydelser av *bitter* (företeelser som är smärtsamma och tunga, men faktiskt syftar också på personer som blir besvikna och ledsna på grund av dem), den andra att adjektivet är negativt konnoterat, den tredje att frasen egentligen syftar på ens känslor, den fjärde att adjektivet förekommer i en attributiv funktion, den femte att frasen *en bitter fjärdeplats* inte utgör en konventionell kollokation, term eller ett idiom, den sjätte att adjektivet har en överförd betydelse och den sjunde att det substantiv som adjektivet förekommer med betecknar en företeelse (trots att det metonymiskt syftar på en person). I tabeller och figurer nedan sammanfattas analysens mest intressanta insikter, men jag påminner att de angivna siffrorna snarare bör tolkas som allmänna tendenser än som absoluta värden.

¹⁹ För att urskilja kollokationer och idiom från “vanliga” uttryck litar jag först och främst på lexikografiska resurser, men jag tillämpar också min språkliga kompetens och tar reda på frasernas approximativa frekvens. Jag är medveten om att idiomatiken utgör en komplex fråga i sin egen rätt och att det är en grov förenkling att behandla den binärt (dvs. att någonting antingen är eller inte är en kollokation / ett idiom), men jag försöker undvika att problematisera den här aspekten av analysen eftersom det inte ligger i fokus i det här masterarbetet.

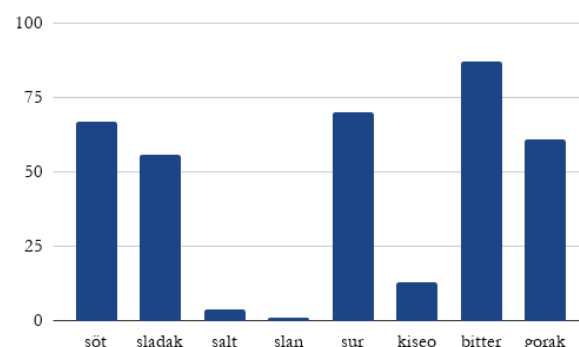

Figur 1: Antalet negativt, neutralt och positivt konnoterade exempel för varje adjektiv.

I den första figuren ser man att alla adjektivpar följer liknande tendenser, förutom kanske *sur* och *kiseo* där det kroatiska adjektivet oftast förekommer utan specifik positiv eller negativ laddning. *Söt/sladak*, *bitter/gorak* och det svenska *sur* överensstämmer uppenbarligen med påståendet att man upplever 'söt' som en behaglig och de andra två som obehagliga smakförnimmelser, vilket skulle också resultera med att deras överförda användningar har positiva respektive negativa konnotationer. *Salt* och *slan* båda används oftast neutralt.

Figur 2: Antalet meningar där adjektivet utgör en del av en konventionaliserad kollokation eller ett idiom.

Figur 3: Antalet meningar där adjektivet har en överförd betydelse.

Det är också intressant att betrakta hur tendenserna i adjektivens laddning samspelar med uppgifter om idiomatiken och bildligt bruk. Till exempel märker man att *kiseo* förekommer väldigt ofta i fasta, konventionaliserade fraser och har påfallande få exempel där den används på ett överfört sätt. Trenderna förklaras av att data är fyllda av denotativa kollokationer som syftar på mat (*kiseli kupus*; *kiseli krastavci*; *kiselo vrhnje*; *kiselo mlijeko*) som oftast används på ett neutralt sätt. I jämförelse med detta förekommer *sur* i 70 % av meningar i en överförd

betydelse, som alltid bär negativa konnotationer. *Bitter* har flesta bildliga exempel och detta stämmer också med det höga antalet användningar med negativ laddning. Å andra sidan ligger siffrorna närmast för paret *salt/slan*, precis som när det gäller adjektivens laddning. Detta bevisar att båda adjektiv används oftast denotativt och har ett antal konventionella fraser som brukar förekomma relativt ofta (*salta pinnar; slana voda*). Det är också notabelt att de svenska adjektiven alltid har fler exempel på överförda betydelser än deras kroatiska motparter.

För övrigt märker man att alla adjektiv förekommer oftast i attributiv funktion, förutom *sur* (60 % predikativ funktion) och *bitter* (både attributiv och predikativ funktion ligger på 46 %), samt att *sladak* förekommer oftare i substantiverad form i jämförelse med de andra adjektiv (7 exempel på *slatko*). Domäner för paret *söt/sladak* undersöktes också för att se om HJP:s definitioner borde utvidgas för att omfatta 'utseende'. I de kroatiska meningarna hittades dock bara 7 exempel som syftar på 'utseende' och 6 som syftar på både 'utseende' och 'personlighet', jämfört med 27 respektive 25 i de svenska meningarna. Trots att antalen inte är särskilt stora finns säkerligen tendensen att associera rara karaktärsdrag med fint utseende, åtminstone när det gäller informellt språk. Dessutom är det intressant att lägga märke till den stora obalansen i användningen av *sur* och *kiseo*, som bekräftar att *sur* (särskilt i den predikativa funktionen) omfattar ett mycket bredare betydelseområde än *kiseo*: *sur* syftar på ens humör 61 gånger, medan *kiseo* gör det bara 9 gånger. Det låga antalet överförda betydelser stämmer med HJP:s definitioner som främst fokuseras kring denotativa betydelser. Märkeliga tendenser uppvisas också av bildliga användningar av *bitter* och *gorak*: den senare används oftast för smärtsamma företeelser (23), medan den syftar på personer 4 gånger och på konflikter bara en gång. Å andra sidan, *bitter* används oftast för att beskriva personer (53), framför allt genom konstruktionen med ett kopulativt verb, sedan för att beskriva konflikter (18) och till sist smärtsamma företeelser (12). Jag noterar också att de jämförda siffrorna är betydligt högre för *bitter*.

	söt	sladak	salt	slan	sur	kiseo	bitter	gorak
förnimmelse	34	42	84	52	11	67	17	65
företeelse	9	31	4	19	27	10	35	33
naturen	/	3	12	28	19	23	/	2
varelse	43	16	/	1	42	/	48	/
resten	14	8	/	/	1	/	/	/

Tabell 1: Grupper av substantiv som adjektiven förekommer med.

Slutligen märker man att de substantiv som de analyserade adjektiven förekommer med kan kategoriseras i ett ganska begränsat antal grupper²⁰. Den första gruppen omfattar substantiv som betecknar främst gustativa och olfaktiva upplevelser, som verkar vara fast sammanbundna. Som förväntat är siffrorna högre för de kroatiska adjektiven, med undantag för *salt*, och de används också oftare med fenomen som syftar på naturen. Å andra sidan är det viktigt att de svenska adjektiven förekommer mycket oftare med 'personer' (och ibland djur), medan det är bara *sladak* i kroatiskan som man brukar använda på detta sätt. Det bör också påpekas att *sladak* och särskilt *gorak* förekommer oftast med konkreta substantiv som betecknar mat och dryck, men i deras bruk finns en relativ hög andel av överförda betydelser (56 respektive 61). Man kan därför dra slutsatsen att de här konkreta substantiven brukar förekomma i dessa adjektivs metaforiska uttryck.

Trots att den här analysen är enkel och mestadels deskriptiv, upptäcktes vissa intressanta tendenser och egenskaper. I nästa kapitlet försöker jag kasta ljus över dem ur ett mer omedelbart komparativt perspektiv, genom att analysera parallella texter på svenska och kroatiska.

5. Analysen av parallella data

Tyvärr kunde jag bara få tag i ett fåtal parallella korpusar för svenska och kroatiska och inga av dem innehåller omedelbara översättningar mellan just dessa två språk. Jag använde ASPAC²¹, EUbookshop (Skadiņš *et al.* 2014) och två versioner av OpenSubtitles²² (Tiedemann 2009, Lison & Tiedemann 2016). Dessutom innehåller de första två inte så många exempel på de relevanta lexemen, medan de sista två består av undertexter, som kan vara ett olämpligt verktyg för lexikala analyser eftersom deras tillverkning styrs av specifika regler och konventioner²³. Det blir ändå intressant att undersöka dessa korpusar eftersom undertexter återspeglar tal, vilket möjligen utbreder uppfattningen av lexemens bruk. Till och med släpper jag nu den morfosyntaktiska restriktionen och analyserar alla lexem med samma rötter som finns i de analyserade adjektiven. På detta sätt skapar man en bättre överblick över domänen och får undersöka om de kognitiva begreppen är konsistenta på det större planet. Överallt hittade jag över 17 000 meningsspar som innehåller de undersökta lexem på

---

²⁰ Gruppen 'resten' omfattar 'föremål' (*söt* 13, *sladak* 5, *sur* 1) och 'lokalteter' (*söt* 1, *sladak* 3).

²¹ <https://spraakbanken.gu.se/eng/resource/aspacsvhr#tabs=information>

²² <http://www.opensubtitles.org/>

²³ Det begränsade utrymmet leder ofta till att ord utelämnas, vilket i det här fallet betyder att det ibland inte finns några ekvivalenter bara ur praktiska och inte ur språkliga skäl. Dessutom finns olikheter och fel i segmenteringen av den svenska och kroatiska sidan.

åtminstone ett språk. Trots att antalet inte är särskilt stort tror jag att analysen av parallella texter möjliggör en att skapa en noggrannare förståelse om lexemens betydelsenysanser och avgör vilken av dem användes i en viss kontext, och att deras möjliga synonymer identifieras.

5.1 Söt – *sladak*

De mest framträdande grupperna för både *söt* och *sladak* är de som syftar på ens utseende och personlighet, vilket bekräftar att båda kan användas i detta sammanhang. Som förväntat används *söt* ofta för att beskriva kvinnoutseende, som ibland översätts med *sladak*, men också med *zgodan*, *lijep* och *ljubak* på den kroatiska sidan. Å andra sidan syftar *sladak* på ‘utseende’ för kvinnor, barn, äldre människor, men också män, medan i svenskan ersätts det ibland med *rar*, *vacker*, *gullig* och substantivet *snygging*. När det gäller personligheten, kan man istället för *söt* använda *snäll*, *rar*, *gullig*, *trevlig*, *ljuv*, *kär*, *förtjusande* och *bedårande*, medan *sladak* kan utbytas med *mio*, *drag*, *umiljat*, *ljubak* och *simpatičan*. Intressant nog verkar båda adjektiv omfatta ett diverse spektrum av betydelser, vilket skildras också av substantivet *sötmos*, som översätts med substantiv som för med sig olika associationer (*dušo*, *srce*, *mila*, *lutko* osv.). Trots detta verkar *söt* vara “mindre värt” när jämfört med *vacker* (*Joy är sötare än du. Men du är mycket vackrare. – Joy je zgodnija od tebe, ali ti si ljepša.*) och till och med har *söt/sladak* negativa undertoner i mer sexuellt laddat sammanhang (*Jesam li sladak ili opasno seksi?; Du får gärna hålla mig fången, även tortera mig, men kalla mig inte söt!; “Sladak” kao dobar dečko ili kao potencijalna ljubavna veza?*)²⁴. Adjektiven kan däremot tolkas på ett positivt sätt i kontexten av “romantisk” kärlek (*söta viskningar – šaptati slatke riječi; slatka ljubav – en ljuv romans; ett sött par*).

I dessa fraser lyfts fram ‘oskyldighet’ och även ‘barnslighet’ som inherent konnotationer av *söt/sladak*, vilket anknyter dem också till *liten*, som det exemplifieras av de redan nämnda fraserna med barn och smådjur, samt uttryck som *slatke ručice* (*små händer*) och *söta som änglar*. Om den här idén tas vidare till nivån av ‘naivitet’, eller till och med ‘dumhet’, kan adjektiven emellertid låta nedlåtande: *Åk hem och leta rätt på en söt liten kille du bestämmer över. (Idi kući. Nađi si malog lijepog dečka kojem ćeš naređivati.); Du ska inte bry ditt söta lilla huvud med politik. (Nemoj zamarati svoju lijepu malu glavu politikom.); Cijela tvoja kampanja “spasi striptizetu” je slatka, ali ja sam dobro.* Som redan sagt kan *sladak* ha negativa konnotationer när det används ironiskt om personer som är överdrivet servila och

---

²⁴ För enkelhets skull anges oftast versionen på bara ett språk när de svenska och kroatiska lexemena förekommer i väldigt liknande fraser. Annars anges översättningen till det andra språket eller det klarläggs i texten på vilket sätt uttrycken skiljer sig åt.

fjäskiga, dvs. “för söta”: fraser som *sladak na riječima* (ha talets gåva) och *slatke riječi* (lovord/smicker) syftar först och främst på ett manipulativt och oärligt känslomässigt talesätt, som döljer ens verkliga avsikter. Dessutom är det intressant att titta på lexemet *sladunjav*, som är delvis besläktat till den här betydelsen och brukar också vara mer eller mindre negativt laddat. Med *sladunjav* beskrivs ibland företeelser som är så överdrivet känslomässiga att man börjar betrakta dem som mindre värdefulla (*piše sladunjava štiva – en rätt banal författare; prava ženska sladunjava pjesma – mest sentimentala tjejlåten; Zvuči sladunjavo. – Det låter fånigt.*). Man märker att i de här exemplen inte används *söt* på svenska, men ‘sötma’ kan omfatta liknande betydelser, som bevisas av adjektivet *sötsliskig* (*Din sötsliskiga optimism börjar bli lite tröttsam. – Dojadio mi je tvoj sladunjavi optimizam.*) och negativa uttryck som *Det var det äckligaste söta jag någonsin har hört. (Nisam vidio ništa sladunjavije.)*

För övrigt märker man att *ljuv* ofta blir utbytbar med *söt* på svenska när man använder *sladak* på kroatiska: *ljuva/söta drömmar; ljuv/söt sömn; hem, ljuva/söta hem; ljuv/söt doft; ljuv/söt musik; segerns sötma / en ljuvlig seger*. Till slut riktar jag uppmärksamheten på uttrycken *slatka muka, kratak i saldak život, sladak život* och *naslađivati se*. Inga av dem översatts med *söt*, men därför lyfter de fram det polysema adjektivets underliggande begrepp. De första två bygger på begreppet av ‘behaglighet’ (*behaglig sorg; ett kort, men mycket lyckligt liv*) och de sista två på den ännu starkare känslan av ‘njutning’ (*livets goda; jubla över*).

5.2 Salt–slan

Just som i de enspråkiga data syftar *salt/slan* oftast denotativt på smak. Därför plockas det fram bara vissa intressanta idiom och jämför hur de behandlas i svenskan och kroatiskan. Jag börjar med uttryck som finns på båda språk: *med en nypa salt* och *strö salt i såren*. Den kroatiska ekvivalenten för den första är *sa znom soli*, men det finns också olika parafraser i översättningar (*s rezervom; s pričuvom; s određenim skepticizmom*). I svenskan finns också en modifierad variant *Jag tar det med en näve salt*, som leker med uttryckets bild för att betona att något är ganska otroligt, som leder till att i kroatiskan man använder också ett “starkare” idiom (*Može on tu priču okačiti mačku o rep.*) Det andra idiomat förekommer också i flera versioner både på svenska (*strö/hälla/gnida/gnugga salt i såren / gamla sår / såret / öppet sår*) och på kroatiska (*staviti / stavljati / bila bi to / utrljati / trljati sol na ranu / stare rane*), även om de alla behåller de kärnelementen för att skildra en dålig situation (sår) som görs värre (salt) genom någons agerande (märk att verben har olika konnotationer när det gäller intensiteten och beslutsamhet). I kroatiskan ersätter man dock det här idiomat ibland

med parafraser, som *Strö inte salt i såret! – Ne podsjećaj me!*, eller med ett annat idiom, *nabijati na nos*.

Idiomatiska fraser som finns bara på svenska är *jordens salt*²⁵ (*De var vanliga människor, jordens salt-typer. – Bili su obični ljudi.*) och *vara värd ens salt* (*Alla vi som är värda vårt salt. – Bar mi koji smo sposobni i učinkoviti.*). Den första bilden bygger på idén om salt som ett medel som håller något friskt eller levande, medan det andra idiomet använder *salt* som en grundläggande matvara för att syfta på lön man förtjänar, vilket blir metonymiskt anknutet till hur bra man är på vad man gör. I kroatiskan används *sol* också i idiomerna om skicklighet, men här får lexemet en mer kognitiv betydelse: *imati soli u glavi* (*ako Oliver ima soli u glavi – om Oliver är smart; da imaš imalo soli u glavi – om du hade bara en smula hjärna*) och *soliti pamet* (*predika för ngn; tala om för ngn hur; föreläsa; domdera; skola ngn; berätta hur det är; vara nedlåtande och höra spydigheter från ngn*). Ett annat mycket frekvent kroatiskt uttryck är *neslana šala*, som översätts t.ex. med *en dålig vits, ett dåligt/grymt skämt, ett dumt spratt* eller bara *ett bus*. Som visat, trots att adjektiven *salt/slan* inte har en särskilt utarbetad polysem struktur, verkar lexemen kopplade till denna smak omfatta ett diverse betydelseområde. Å ena sidan förknippas ‘salt’ med bra kvaliteter, sunt förnuft, kunskaper och färdigheter (*jordens salt, vara värd ens salt, med en nypa salt, imati soli u glavi*) och om man lägger till det när det är onödigt blir man irriterad (*soliti pamet*). Å andra sidan associeras det med stingande smärta (*stavljati sol na ranu*) och brist på det leder till obehagliga och opassande situationer (*neslana šala*).

5.3 Sur – kiseo

Vid första anblick uppvisar de parallella data tendenser som är i linje med den enspråkiga analysens observationer. Med tanke på olikheter i betydelserna av *sur* och *kiseo* kan man rättvist förvänta sig att hitta ett stort antal meningar där *sur* på svenskan ersätts av någon annat adjektiv än *kiseo* på kroatiskan i data som mest består av dialoger. Detta verkar vara sant²⁶ och de flesta meningar som innehåller både *sur* och *kiseo* syftar på mat, medan det finns också ett stort antal meningar där man bara använder andra lexem som betecknar ‘surhet’ på svenska (*gurka, inlagd, ättika*). Exempel på detta hittar man också i mer kreativa

²⁵ Uttrycket härstammar från Bibeln och finns därför naturligtvis också i kroatiskan (*sol zemlje*). Det betecknar rättskaffens, bra och enkla människor. I kroatiskan brukar man dock inte använda det här uttrycket i andra än religiösa sammanhang.

²⁶ Man märker stora skillnader i antalet extraherade meningar: det finns 2051 parallella meningar med *sur*, men utan *kiseo*, jämfört med 325 meningar där situationen är tvärtom och runt 600 meningar som innehåller både *sur* på den svenska och *kiseo* på den kroatiska sidan. De här är råa uppgifter, men de är ändå en bra skildring av de allmänna förhållandena mellan lexemens betydelseområden.

användningar, där man genom analogi överför den bildliga betydelsen av *sur/kiseo* till andra sura ämnen: ättikslika jungfru (*kisela dama*), gamla ättiksgurkan Edgar (*Edgar – “kiseo lice”*). Det finns också ett intressant kroatiskt exempel där verbet *kiseliti se* används bildligt för ett passivt tillstånd, som jämför en med grönsaker som “håller på” att inlagas (*sjediti i kiseliti se – sitta och häcka*).

Att *sur* oftare brukar utveckla överförda betydelser uppvisas också av verbet *surna*. Det kan användas i samma denotativa betydelse som *ukiseliti se* (*mjölket ska surna*) och samma konnotativa betydelse som *kiseliti se* (*nemaš se razloga kiseliti*). Dessutom hittar man innovativa morfologiska varianter *avsurna* och *otkiseliti se*, som betyder “att sluta vara på dåligt humör”, och som man tolkar genom att förbinda betydelsen av *surna / kiseliti se* med den av morfemen *av-/od-*. Ibland används emellertid verbet *surna* med en allmännare betydelse av att något förstörs: *Men er vänskap surnade. (Vaše prijateljstvo se pokvarilo.)*, *När man pratar statsangelägenheter undrar jag alltid varför vinet har surnat. (... zašto je vino postalo gorko.)* Det andra exemplet framhäver igen kopplingen mellan *kiseo* och *gorak* i vissa betydelser som omfattas av *sur*. Ytterligare exempel på detta är de användningar som beskriver ens dåliga humör som ligger på gränsen mellan att vara dyster, grinig o.d.: *surkart, surpuppa, surkärning, en sur morgongubbe, en sur och ensam man, en sur och elak gammal gubbe*. I de kroatiska översättningar använder man substantiv som *durilica, mrgud, usamljenik pun gorčine, pekmez, kučka, limun* och *gundalo* samt en rad olika adjektiv, som förresten brukar förekomma som översättningsekvivalenter av fraser som består av *sur* och kopulativa verb.

Generellt sett kan användningar av dessa fraser bestående av en kopula och *sur* indelas i två stora grupper, och det är precis de kroatiska adjektiv som underlättar en att avgöra vilken betydelse av *sur* menades i ett så begränsat sammanhang. Den första gruppen syftar på ‘arghet’, ‘upphetsning’ och ‘upprördhet’, och översätts som t.ex. *ljutiti se, naljutiti se, rasrditi se, srditi se, biti bijesan* (hemskt *sur*), *mrštiti se, duriti se, rogušiti se, uvrijediti se, zamjeriti, nervirati se, biti uzrujan, pobuniti se* (när väljarna blev *sura – kad su se glasači pobunili*), *poluditi* och *iskaljivati se* (*Bli inte sur på vattnet bara för att du inte gillar speglingen.*). Den andra gruppen ligger närmare *ledsen*, men också *grinig* och *dyster* (dvs. närmare *bitter*) och översätts t.ex. som *mrzovoljan, zlovoljan, čangrizav, ogorčen, kivan, turoban, loše raspoložen, tužan, osjetljiv, nesretan* samt som verben *snužditi se* och *oneraspoložiti*. I samband med detta kan man utpeka ett besläktat adjektiv som ibland kan användas synonymt med *sur* och som översätts på ett liknande sätt – *surmulen* (*natmuren, namrgođen, mrzovoljan*). På grund av de angivna exemplen kan man märka att den första gruppen

översätts betydligt oftare med verb, vilket gör den på något sätt mer aktiv i jämförelse med den andra gruppen, som mest innehåller adjektiv som syftar på tillstånd. Den här tendensen stämmer med de observationer som påpekats tidigare i analysen av *bitter*.

5.4 Bitter – gorak

Utbredningen av analysen så att den omfattar också andra lexem som har samma rötter som de adjektiviska grundmakerna verkar ha haft störst inflytande för den här smaken. På det här sättet märker man knappast några skillnader i domäner lexemen kan syfta på eller i betydelser de kan beteckna, även om de inte alltid finns som direkta ekvivalenter i de parallella meningarna. Å ena sidan bevisar det att de sammanhang lexemen förekommer i är någorlunda begränsade, och å andra sidan indikerar att begreppet 'bitterhet' täcker relativt liknande semantiska områden i båda språk. I det här underkapitlet upprepas inte liknande exempel och tendenser som redan framställts i den enspråkiga analysen, utan snarare är det särskilda intressanta uttryck och avvikande observationer som fokuseras på.

Den övervägande förändringen är den som syftar på människors dystra humör, som på kroatiskan ofta uttrycks med adjektivet *ogorčen* eller fraser med substantiven *ogorčenost* och *gorčina*. Den morfologiska böjningen av *ogorčen* tyder på att det fanns någon händelse eller handling (en dålig erfarenhet, som det står i SAOB) som ledde till att man blev ytterst ledsen eller arg, och adjektivet förekommer i fraser som har personer som referenter betydligt oftare än adjektivet *gorak*. På samma sätt används i kroatiskan verbet *zagorčati* betydligt oftare än den analytiska versionen *učiniti gorkim*. Men trots att båda språk har liknande idiom *göra livet bittert för någon / zagorčati komu život*, hittar man ibland parafraserade alternativ (*göra ens liv till ett rent helvete; göra livet miserabelt/eländigt*) som uppenbarar konnotationer av 'lidande' och 'smärta'. Verbet förekommer också i frasen *zagorčati uvredu* (*göra förnedringen bitter*). Samma semantiska förbindelse framträder i översättningar av följande mer eller mindre bildliga fraser: *hennes bittra vittnesmål (njezina bolna priča); dok gorko postaló nije (tills det började värka); Jesam li dotakao gorku temu? (Kom jag åt en öm tå?)* I vissa användningar i svenskan får begreppet också en klarare fysisk verkan: *den bittra kylan, bittra sting*. I de kroatiska parallella meningarna utelämnas eller förvandlas adjektivet till ett intensifierade adverb (t.ex. *jako*), men man kunde tänka sig att använda det taktila adjektivet *oštar* på det här stället, som också exemplifieras av det överförda uttrycket *efter en lång och bitter kampanj – nakon duge i oštre kampanje*.

Den här 'häftigheten' svänger mot ett annat håll i följande fraser med substantiven *bitterhet* och *gorčina/ogorčenje*: *ilska och bitterhet; bitterhet, häftighet och vrede; hat och bitterhet;*

hämnd, ilska, groll och bitterhet. Kopplade med detta är användningar som åsyftar (metaforiska eller konkreta) konflikter (*gorka borba, gorak rat*). Konnotationer som är inneboende i den här betydelsen yansen klarläggs av exempel som *bittra strid – žestoke rasprave*, medan känslans intensitet verkar ibland motsvara den av 'djup' (*bitter förtvivlan – duboki očaj; gorko pati – lida djupt*). Det läggs också märke till fraser som *bittert ångra* och det nära anknutna *betala bittert*, som kan översättas med t.ex. *gorko požaliti*, men i kroatiskan översätts oftare bara som verb: *pokajati se, biti žao, požaliti, proklinjati*. Med dessa fraser delar uttrycket *osveta je gorka* (*hämnden slutar alltid illa*) konnotationen av dåliga följder, som syns också i meningen *Ono što počne slatko, gorko završi*. Det är intressant att i den svenska varianten (*Det som startar sött, slutar bittert*.) används också *söt* som motsatsen, precis som i andra fraser där *bitter* och *söt* förekommer som självständiga lexem (*Det är inte bittert, och inte sött.; Bitter i smärta men söt i frälsning.; Bitter och söt, färgad av ångra.*). I sammansättningar förekommer dock *bitter* oftare med *ljuv* än med *söt* (*bitterljuv*: 29, *bittersöt*: 2) och som redan sagt är det ibland *sur* på svenskan som utgör motsatsen till *söt* där kroatiskan använder *gorak* (*Jag kan surt vilket tillåter mig uppskatta det söta. – Poznam gorko, a to znači da mogu poštovati slatko.; det söta [är] aldrig lika sött, utan det sura – slatko nikada nije toliko slatko, ako nije gorko*).

En fras som förekommer relativt ofta i svenskan är (*till*) *det bittra slutet*, och i kroatiskan brukar det översättas utan smaktermen²⁷: *do (samog) kraja, do smrti, do posljednjeg daha*. Å andra sidan finns i kroatiskan uttrycket *gorka šala*, en okonventionell fras som möjligen skapats i analogi med *neslana šala*, men som bär konnotationer av svårigheter och smärta, som på svenskan formuleras som *ödets ironi*. Till slut nämner jag bara en annan innovativ fras, som dock bygger på väldigt genomskinliga bilder: *Dosadilo mi je dobivati gorke lizalice*. (*Jag är trött på att jämt få fatt i fel ända på slickepinnen.*)

5.5 Parallella analysens sammanfattning

Analysen av parallella data verkar ha bekräftat flera observationer och slutsatser baserade på de enspråkiga data, men andra analogier, skillnader och intressanta exempel upptäcktes också. Från den här analysen framgår att *sladak* definitivt kan syfta på ens utseende och inte bara på personligheten. Om den här betydelsen yansen inte finns på HJP på grund av att vara nyare och inte konventionaliserad ännu, är det intressant att märka att den utvecklades efter den mer

²⁷ Intressant nog stämmer uttrycket från engelskan, där det ursprungligen användes i den nautiska domänen och inte hade med smak att göra. Det var senare som adjektivet antagligen sammanfogades med smaktermen *bitter* och övertogs av andra språk (<https://www.etymonline.com/word/bitter%20end>).

abstrakta betydelsen som syftar på ‘personlighet’. Fenomenet har inte utforskats tillräckligt för att kunna veta säkert om detta är sant, men den konceptuella förbindelsen mellan “fint utseende” och “fint beteende” verkar inte vara något särskilt oväntat i indoeuropeiska språk (Raffaelli 2009). Dessutom belyste den här analysen att begreppet ‘sötma’ verkligen omfattar också flera negativa tolkningar.

Samma allmänna tendenser gäller också för ‘salt’, men ett antal intressanta uttryck har också pekats ut. Vissa av dem delas av båda språk, medan andras betydelse klarläggs genom parafraaser man hittar i de motsvarande meningarna på det andra språket. Å andra sidan märks det inte väsentliga nya insikter när det gäller antalet betydelserna som sammanfaller för bredare begreppen av ‘surhet’ och ‘kiselost’, men därför skapar man en noggrannare bild av skillnader mellan lexemens betydelser genom analysen av omedelbart jämförbara parallella uttryck. Dessutom möjliggör analysen att olika synonymer urskiljs och bekräftar påståendet att *sur* och *bitter* förekommer i liknande kontexter och fraser, som ibland brukar omfattas av kroatiskans *gorak*. Situationen är annorlunda för ‘bitterhet’ där man ser att antalet gemensamma betydelser stiger bara med att tillåta för morfologisk böjning. Överallt märker man bara ett fåtal skillnader mellan språken när det gäller kontexter som lexemen relaterade till ‘bitterhet’ kan förekomma i, men man måste också betona att antalet lexem som betraktats, dvs. antalet extraherade meningar, inte är så stor i jämförelse med, t.ex. ‘söt’.

6. Analysen av lexemen *bitter* och *gorak*

I sista delen av analysen tittar jag närmare på adjektiven *bitter* och *gorak*. Jag har valt dessa två adjektiv eftersom de har relativt diversifierade polysema strukturer, medan de uppvisar intressanta jämförbara tendenser. Till den enspråkiga och tvåspråkiga²⁸ data tillades meningar från äldre och litterära texter samt meningar från ett bredare urval av andra texttyper: tidningar, myndighetstexter och andra diverse texter för svenska, samt flera meningar från webbtexter²⁹ för kroatiska. För båda språk var det sammanlagt 700 meningar som analyserades och noterades enligt de ovan beskrivna egenskaperna. I tabellen nedan anges de använda korpusarna och exakta antalen meningar.

---

²⁸ Bara de meningar som innehåller adjektiven *bitter* respektive *gorak* behållits för den här analysen.

²⁹ Tyvärr var *Hrvatski nacionalni korpus* inte tillgänglig när undersökningen genomfördes och jag var följaktligen tvungen att bara lita på hrWaC.

	svenska		kroatiska	
enspråkiga data – web	Webnyheter (alla), Blogmix (alla), Svenska Wikipedia	100	hrWaC	100
parallella data	ASPAC, Eubookshop, OpenSubtitles (2009; 2016)	344	ASPAC, Eubookshop, OpenSubtitles (2009; 2016)	223
äldre och litterära texter	Bellman, August Strindbergs romaner, Poeter.se, Bonniersromaner (I, II), SUC-romaner, Äldre svenska romaner, Psalmboken	150	Hrvatska jezična riznica ³⁰	121
enspråkiga data – allmän	Riksdagens öppna data, Tidnigstexter (GP, Press, 8 Sidor, DN), SUC 3.0	106	hrWaC	256
totalt	700		700	

Tabell 2: De använda korpusarna med antalet meningar.

Trots att de kroatiska data består främst av webbmateriel, har jag förhoppningsvis lyckats med att skapa en tillräckligt diversifierad korpus. På detta sätt skulle det vara möjligt att få en noggrannare insikt i adjektivens olika användningar. Först försöker jag konstruera adjektivens schematiska föreställningar och sedan används noteringarna för att skapa en mer kvantitativt grundade bild av adjektivens bruk.

6.1 Schematiska föreställningar

De schematiska föreställningarna bygger mest på de noteringar som skapats genom korpusanalysen, men det tas också hänsyn till adjektivens lexikografiska beskrivningar. Trots att jag först och främst tittade på lexemen ur ett relativt synkroniskt perspektiv, tog jag nu reda på deras etymologisk ursprung, för att kunna bekräfta att de först denotativt betecknade fysiska förmågelser och sedan började användas i mer abstrakta betydelser. Enligt SAOB härstammar *bitter* från fornsvenskan (*biter*, *bitter*, *beter*) och motsvarar liknande lexem i danska, isländska, medelnedertyska, holländska och engelska, samt har samma stam som (i andra avljudsstadier) föreligger i *besk*, *bita* och gotisk *baitrs*. Adjektivet *gorak* hittar man i Libellus Aplhabeticus³¹ (1700-talet) med översättningar till latin (*amarus*) och tyska (*bitter*), medan HJP sammanbinder lexemet med det urslaviska och fornkyrkoslaviska *gorьkь*, som intressant nog är anknutet till verbet *brinna*. Denna etymologiska koppling möjligen pekar på den konceptuella förbindelsen med *ljut* och *žestok*, medan översättningarna från Libellus framhäver den smakrelaterade tolkningen som en av lexemets fundamentala betydelser. Det

³⁰ <http://riznica.ihjj.hr/>

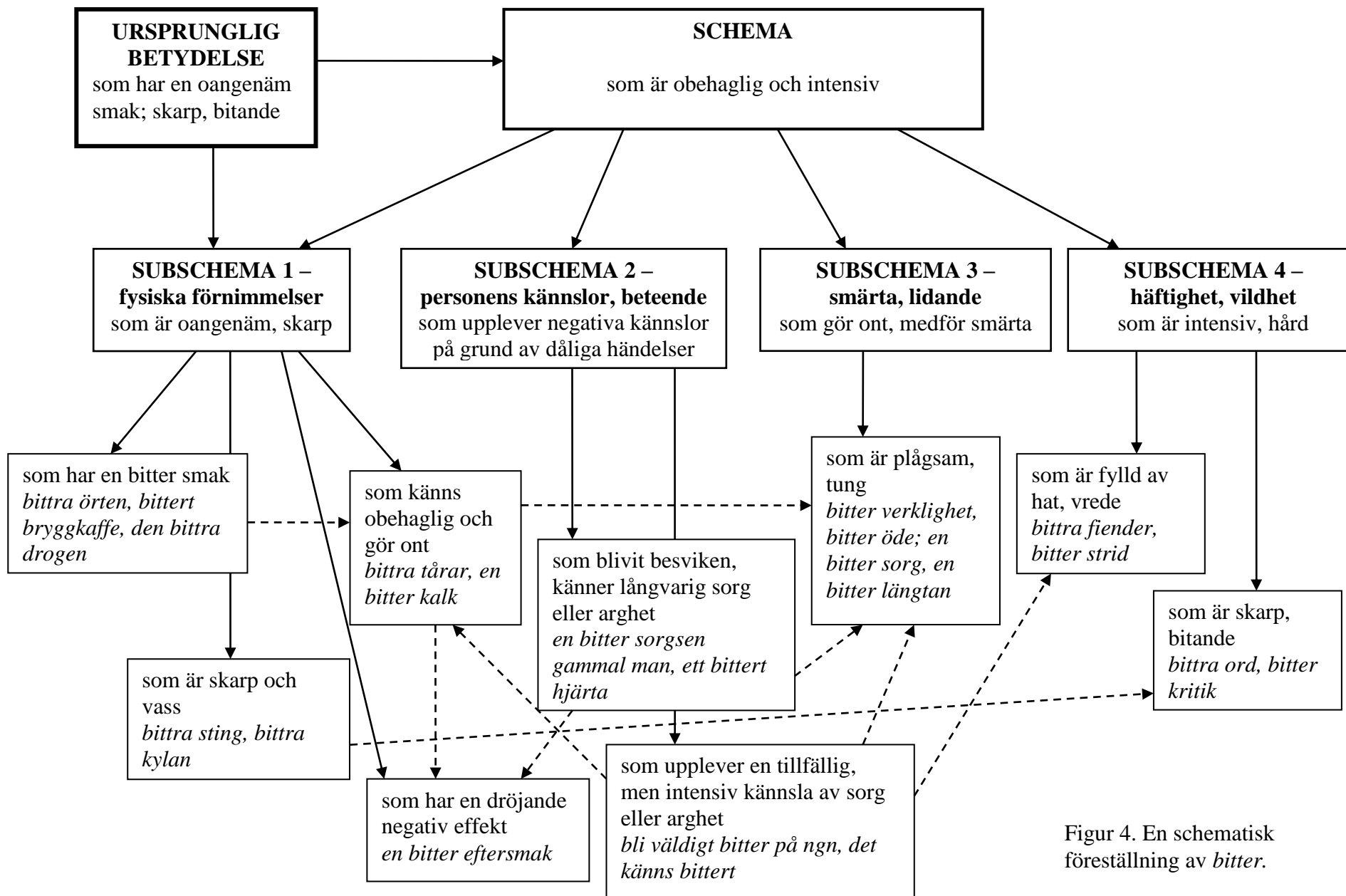
³¹ <http://croDip.ffzg.hr/default.aspx>

inledande antagandet stämmer därför för båda adjektiv, men man märker att den ursprungliga fysiska domänen omfattar inte bara smakförmimmelser, utan är också starkt kopplad till det taktila. Båda typer av förmimmelser betraktas dock som obehagliga och intensiva.

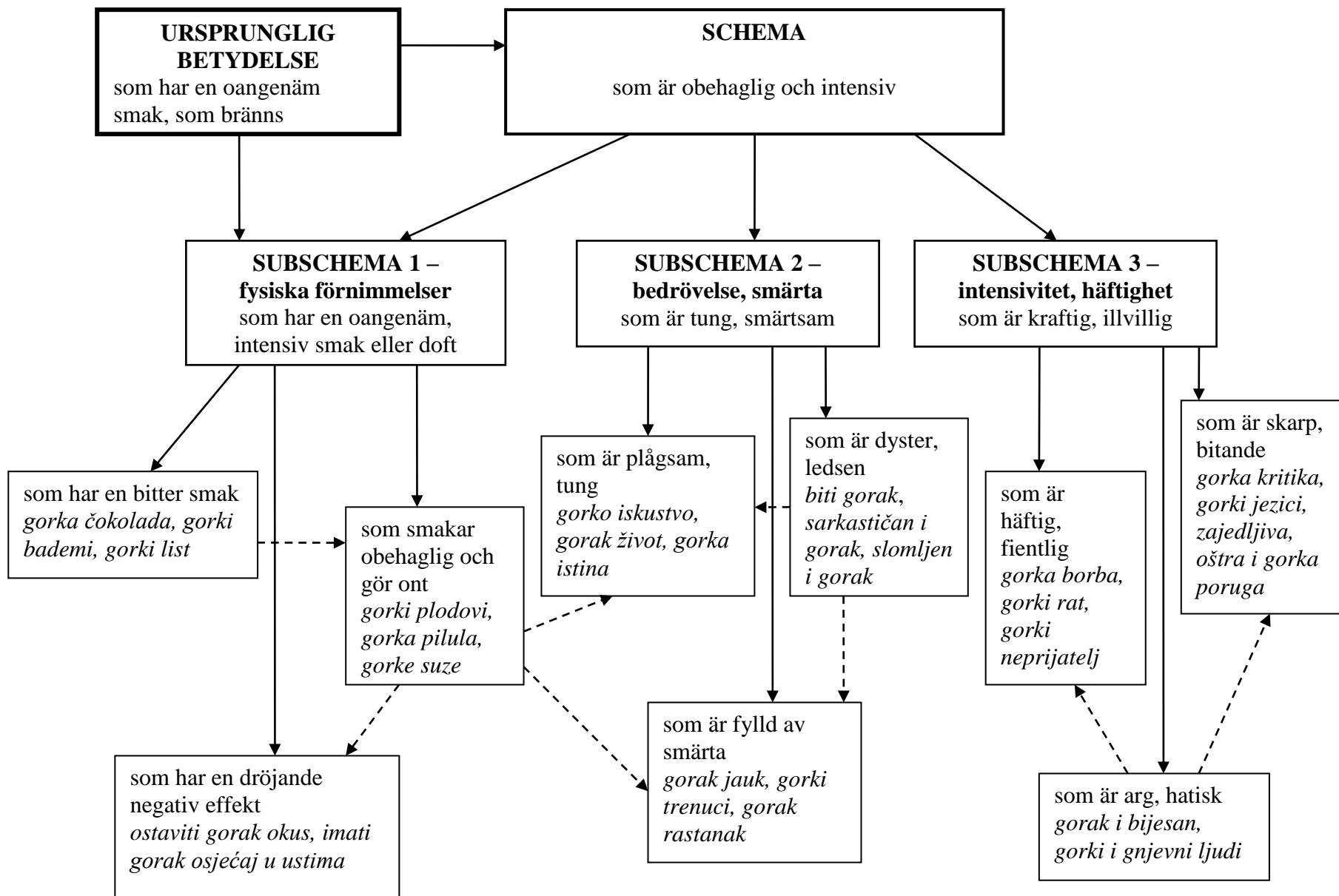
Som sagt anpassas Langackers modell för att underlätta framförandet av analysens insikter. Den ursprungliga betydelsen nämns i kanten, men den är fortfarande närvarande och påverkar skapandet av nya betydelser, så den förbinds med det schematiska begreppet och med den första betydelsen i föreställningen. Varje underordnade schematiskt begrepp, som urskiljer de olika betydelsegrupperna, beskrivs på så sätt att det omfattar flera informationer som är viktiga för de särskilda betydelserna, medan de skildras också med hjälp av substantiverade begrepp. Varje grupp exemplifieras också med ett antal fraser för att göra föreställningarna mer begripliga. Fyllda pilar används för att förbinda betydelserna med deras subscheman, medan streckade pilar betecknar mekanismen av metaforisk och metonymisk extension och förbinder själva betydelserna. Själva ordningen av subscheman och deras underordnade element är inte särskilt betydelsefull eftersom modellen fungerar som ett nätverk. I de schematiska föreställningarna behålls alla betydelser man hittar i ordböckerna³², men de grupperas på ett olik sätt, som framträder från de genomförda dataanalyserna.

---

³² Betydelser enligt SAOB syftar ungefär på: 1 det taktila, 2 smak, 3 häftighet, 4 smärta, 5 dysterhet (https://www.saob.se/artikel/?unik=B_2721-0282.hadm&pz=3).

Figur 4. En schematisk föreställning av *bitter*.

Figur 5. En schematisk föreställning av *gorak*.

6.1.1 Schema för *bitter*

Det första subschemat omfattar alla fysiska förnimmelser och metaforiska uttryck som innehåller explicita smakrelaterade lexem (t.ex. *ett bittert piller, smaka det bittra*³³). I enlighet med SAOB omfattar det här subschemat också företeelser som har en koppling till det fysiska, t.ex. *tårar* och *gråt*. De överförda betydelseerna är mestadels starkt anknytna till det andra eller det tredje subschemat. Det andra subschemat förbinds tydligast med personer och det är strukturerat så att det återspeglar den iakttagna temporala aspekten. På detta sätt omfattas en hel del metonymiska fraser som ligger någonstans mittemellan betydelseerna som syftar på 'dysterhet', 'smärta' och 'arghet' (*bittra tankar; kärleken blev bitter och kall*), eller tillhör inga av dem på riktigt eftersom de betecknar "för starka" känslor (*Du låter bitter över priset.*). Det finns dock inte så många metonymiska företeelser som ingår i den här betydelsegruppen – som man ser i dess beskrivning har de flesta tillhörande exempel en 'person' som referent. Medan de flesta företeelser kategoriseras följaktligen i subschemat 3 eller 4, utgör den väldigt frekventa konstruktionen *det känns bittert* ett framstående undantag. Frasen refererar till en händelse, men tydligt syftar på ens känslor kring den.

Även med en sådan data-orienterad indelning blir det emellertid ofta svårt att bestämma vilket subschema ett exempel tillhör. Till exempel kategoriserades *ett bittert hjärta* som ett exempel på subschemat 2 (trots att det tillhör SAOB:s betydelse som syftar på 'arghet'), medan fraser som *bitter längtan* och *bitter saknad* ingår i subschemat 3 i analogi med *bitter sorg* o.d. De sistnämnda exemplen ingår i gruppen inom subschemat 3 som består mest av fraser med *bitter* och negativa abstrakta substantiv (*bitter plåga; bitter lidande*). Här ingår också frasen *bitter död*, som förekommer nästan uteslutande i de äldre, främst religiösa texterna, men det är inte ett problem att förstå den i analogi med de andra exemplen. Den andra stora gruppen inom subschemat 3 omfattar fraser med mer neutrala och sakliga substantiv (*ett bittert faktum, den bittra sanningen, bitter erfarenhet*). Enligt uppgifterna finns i det här subschemat ett antal kollokationer som förekommer tämligen ofta och vissa okonventionella exempel som ibland skapats i analogi med de inrotade fraser (*bitter ungdom, bittert vittnesmål, bitter summa, bitter värld*). Dessutom måste man igen påpeka kopplingen till de metaforiska uttryck under subschemat 1, men också nämna att det finns vissa användningar som ligger nära subschemat 4, t.ex. *rasande bittra vrålar*. När det gäller subschemat 4 är det intressant att märka att dess exempel ofta innebär något slags 'reciprocitet', eller 'bitterhet' som är riktad mot andra människor. Som referent kan exempel

---

³³ När den substantiverade formen *det bittra* förekommer utan verbet *smaka* ingår den i det tredje subschemat.

på den första betydelsen ha personer (*bittra rivaler; en bitter motståndare*) eller aktiviteter som förutsätter deras verksamhet (*en bitter maktkamp; en bitter debatt; bittert våld*). Den andra betydelsen förekommer ofta med referenter från den verbala domänen (*bitter kritik; bittra ord faller*), men den omfattar också känslan av 'avundsjuka' (*bitter avund; känna sig vansinnigt avundsjuk och bitter*). Det här subschemat har en stark koppling till 'det intensiva', vilket innebär att den omfattar också vissa betydelser som i kroatiskan kan förbindas med *žestok* och ibland fortfarande med *ljut*.

Det som försökte framhållas med föreställningens form är de prototypiska egenskaper som karaktäriserar varje av subschemana, som kan grovt sammanfattas på följande sätt: i den första betydelsegruppen syftar *bitter* på fysiska, främst smakliga, förmimmelser, i den andra på personer, i den tredje på företeelser (antingen sakliga eller negativt konnoterade) och i den fjärde på intensiva negativa förhållanden. Detta bevisar också att den här modellen är kompatibel med teorin om prototyper: till exempel omfattar det första subschema också metaforiska och metonymiska uttryck som bygger på smakrelaterade bilder (*en bitter kalk*) och det finns en hel mängd uttryck som metonymiskt syftar på personer och blandar ihop betydelserna av de andra tre subscheman. Man märker också att alla betydelser omfattas av de grundläggande begrepp av 'obehaglighet' och 'intensitet', vilket å ena sidan ger dem en (nästan fysisk) omedelbarhet, medan å andra gör dem starkt inrotade i det affektiva. En annan viktig observation som framgår från den schematiska föreställningen är att det faktiskt inte finns användningar av *bitter* som blivit arkaiska och mindre begripliga. Med andra ord, märker man visst skillnader mellan särskilda exempel (jämför t.ex. *en bitter man* och *det känns bittert med den bittra döden* och *bitter lidande*), men det verkar snarare gälla textens stil och register än betydelsen själv. Dessutom tror jag att den ursprungliga betydelsen ligger kvar i strukturens centrum och att dess påverkan är igenkännlig i adjektivets metaforiska och metonymiska betydelseförändringar. Detta bekräftar starkt Raffaellis påstående att lexem som är relaterade till sinnena karakteriseras av en stabil polysem struktur. Slutligen återspeglar formuleringen av de schematiska begrepp också iakttagelsen att adjektivet används nästan uteslutande i ett negativt sammanhang.

6.1.2 Schema för *gorak*

Trots att HJP indelar betydelserna av *gorak* bara i de denotativa och konnotativa har mina analyser visat att det finns skäl för en noggrannare kategorisering. Om man jämför den schematiska föreställningen av *gorak* med den av *bitter*, märker man att de är ganska liknande. Adjektiven har samma begrepp som huvudschema, medan deras subscheman (med

undantag för det svenska subschemat 2) är jämförbara. Till och med om man läser igenom de kroatiska exemplena, märker man att båda adjektiv förekommer i väldigt liknande kontexter och fraser. Detta innebär att strukturen av *gorak* kunde i teorin indelats på samma sätt som det svenska lexemets. Den viktigaste anledningen till att konstruera föreställningarna olikt var avsikten att ta hänsyn till olikheter i exemplens frekvenser. Det vill säga att trots att adjektiven omfattar nästan likadana betydelser, finns det skillnader i hur framstående de är i de två språken. Naturligtvis påverkas slutsatser som dragits om dessa tendenser starkt av de använda korpusarna, men detta är en begränsning som måste hållas i åtanke vid alla data undersökningar.

Först och främst måste man erkänna att HJP:s indelning av betydelser i bara två grupper stöds i viss mån av uppgifterna: nästan 60 % av fraserna tillhör subschemat 1, vilket är betydligt mer än i de svenska data (runt 20 %)³⁴. Detta verkar också bero på ett stort antal överförda betydelser som bygger på smakrelaterade bilder (213 i den kroatiska korpusen, jämfört med 72 i den svenska), som t.ex. den redan nämnda frasen *gorak kruh*³⁵. Dessa bildliga fraser uppvisar olika grader av konventionalisering (t.ex. *gorak pilula* utgör en starkare kollokation än *gorak plodovi*, som är i sin tur starkare än det innovativa uttrycket *gorak talog*, som förekommer bara en gång i data), men den som förekommer allra oftast är *gorak okus* (90 gånger). Frasen är intressant eftersom de uttryck som innehåller den betecknar ett dröjande obehag och missnöje, som det visas i föreställningen. En annan kollokation som i mina data förekommer tämligen ofta är *gorak istina* (31) som tillhör det andra subschemat inom vilket den ingår i en betydelsegrupp som motsvarar den grupp i det svenska subschemat 3, som syftar på den tunga verkligheten. Det kroatiska subschemat 2 omfattar dessutom gruppen med negativt konnoterade företeelser (*gorak očaj*), men också en grupp som syftar på personer. Den sista gruppen utgör inte en självständig kategori i kroatiskan eftersom det finns väldigt få fraser som har en person som referent (28, jämfört med 275 i svenskan). Ännu viktigare, hittar man exempel på *gorak* som betecknar "en dyster, ledsen person" bara i de äldre litterära texterna, som indikerar att den här användningen möjligen blivit arkaisk och idag ersätts av *ogorčen*. Det är dock inte alls problematiskt för talare att förstå den här användningen och det verkar som om adjektivet fortfarande förekommer i liknande fraser,

³⁴ Jag påminner att antalet meningar är begränsat och att de svenska korpusarna är betydligt mer varierande. Den framstående rollen som just exempel på det första subschemat har i resultaten kunde möjligen påverkats av den stora andelen av webbmaterialet i de använda data.

³⁵ Frasen förekommer oftare i de litterära texterna och dess betydelse är kopplad till det okonventionella uttrycket *gorak je svaki novčić* och den idag mer frekventa frasen *gorak život*. Medan alla tre exempel betecknar hårt liv och hårt arbete, ingår de andra två i den andra betydelsegruppen (subschemat 2).

men i meningen av “att vara arg”, som ingår i subschemat 3. De andra två grupper i subschemat 3 liknar de svenska i subschemat 4: en syftar på konflikter och den andra på skarp yttrande. Det är det här subschemat som visar konceptuella kopplingar med det ursprungliga betydelsen och ‘intensiteten’, som tydligare uttrycks av lexemen *ljut* och *žestok*.

6.2 Kvantitativ analys

Med hjälp av den utförda korpusanalysen skaffades noggrannare insikter om likheter och skilnader i adjektivens bruk. Dessutom möjliggjorde analysen att adjektivens schematiska strukturer återskapas och undersöks. Den här modellen enligt det schematiska begreppet är dock inte lämplig för att omedelbart framställa vissa konextuella, associativa och syntaktiska egenskaper. Därför i det här underkapitlet lägger jag fram och diskuterar uppgifter och slutsatser av den kvantitativa analysen. Genom en statistisk behandling av data försöker jag också avgöra de mest framstående egenskaper som styr användningen av adjektiven i referens till de olika betydelsegrupper.

noterade egenskaper		sve.1	sve.2	sve.3	sve.4	kro.1	kro.2	kro.3
konnotation	negativ	111	319	157	86	331	239	45
	positiv	9	/	/	/	13	/	/
	neutral	18	/	/	/	72	/	/
kollokation/idiom	ja	54	14	59	24	217	101	3
	nej	84	305	98	62	119	138	42
överförd bet.	ja	72	319	157	86	213	239	45
	nej	66	/	/	/	203	/	/
synt. funktion	attribut	82	88	130	77	295	177	34
	predikat	45	231	22	9	108	62	10
	subst. adj.	11	/	5	/	13	/	1
domän	förnimmelse	70	/	/	/	223	/	/
	känsla	64	177	94	28	163	163	21
	tillstånd	4	140	63	11	30	76	10
	förhållande	/	2	/	47	/	/	14
referent	förnimmelse	119	/	/	/	388	/	/
	person	/	225	/	20	/	14	14
	företeelse	19	64	157	66	28	225	31
antal meningar i subschemat		138	319	157	86	416	239	45

Tabell 3. Antalet observerade egenskaper för varje subscheman.

Först undersöker jag Tabellen 3, som innehåller siffrorna för alla noterade egenskaper för adjektiven indelade efter subscheman. Om man tittar på den första egenskapen, konnotation, ser man hur analysen bekräftar i stor mån hypotesen om adjektivens negativa laddning. De enda neutrala och positiva användningar på båda språk förekommer uteslutande i de första denotativa, smakrelaterade betydelsegrupperna. Dessutom finns det exempel i koratiskan där

gorak får positiva konnotationer just på grund av att inte vara en “allmänt omtyckt” smak (*Zbog interesantnog izgleda i pomalo gorkog okusa, Cress se nada kako će postati hit u restoranima.*), medan på svenska uppskattas den bittra smaken oftast i sammanhang med öl. Adjektivens underliggande affektiva värde skildras dock väldigt tydligt av faktumet att alla överförda användningar bara bär negativa konnotationer. De första betydelsegrupperna har också tämligen många kollokationer och idiom på båda språk, och intressant nog uppvisas liknande tendenserna av det svenska subschemat 3 och det kroatiska subschemat 2, som omfattar liknande exempel. Det är också viktigt att märka att antalet kollokationer kunde varit betydligt högre för exempel på det svenska subschemat 2, som omfattar ett stort antal användningar där *bitter* förekommer i en predikativ funktion (231), men konstruktioner bestående av ett kopulativt verb och adjektivet räknades inte som kollokativa trots deras höga frekvens. Jag hittar inte ekvivalenta tendenser i kroatiskan, vilket troligen beror främst på att *gorak* sällan används i en predikativ funktion med en ‘person’ som referent. Å andra sidan blir den substantiverade formen *gorko* mer eller mindre begränsad till själva smakförmåelser (subschemat 1), medan dess motpart *det bittra* också brukar beteckna ‘hårda omständigheter’ i svenskan (subschemat 3).

De sista två noteringarna, domän och referent, kan diskuteras i förhållande till varandra. Medan det inte finns så många exempel där *gorak* förekommer med en person, kan alla adjektivets överförda användningar kategoriseras som ‘känsla’, ‘tillstånd’ eller ‘förhållande’, som innebär att det vanligen finns en metonymisk personlig mottagare av det obehagliga som adjektivet syftar på. Att de sista betydelsegrupperna för båda språk är de med den tydligast uttryckta idén av ‘reciprocitet’ syns i antalet exempel som syftar på olika slags förhållanden, medan de exempel i de första betydelsegrupperna vilkas domän inte syftar på fysiska förmåelser bevisar hur ofta man använder smakrelaterade lexem i metaforiska uttryck om obehagliga upplevelser. Man kan också anta att de svenska användningar som syftar på ett förhållande och som förekommer med en företeelse som referent i subgruppen 2 ligger nära subgruppen 4 respektive 3, vilket på något vis binder dessa tre grupper samman. Som redan påpekat i den kvalitativa analysen kunde detsamma sägas om förhållandet mellan de kroatiska subschemana 2 och 3.

noterade egenskaper		svenska	kroatiska
subschema	1	19.71	59.43
	2	45.57	34.14
	3	22.43	6.43
	4	12.29	n/a
negativ konnotation		95.57	87.86
kollokation/idiom		22.14	45.86
överförd betydelse		90.57	71.0
synt. funktion	attribut	53.86	72.29
	predikat	43.86	25.71
domän	förnim.	10.57	31.86
	känsla	51.29	49.57
	tillstånd	31.14	16.57
	förhåll.	7.0	2.0
referent	förnim.	17.0	55.43
	person	39.29	4.0
	förete.	43.71	40.57

Tabell 4. Sammanfattade resultat av korpusanalysen.

I Tabellen 4 sammanfattas de viktigaste resultat i formen av procentandelar som räknats för hela dataseten. Först läggs det märke till skillnader i distributionen mellan betydelsegrupperna och den påtagliga obalansen i de kroatiska data. Som redan sagt, stödjer en sådan distribution av exempel HJP:s indelning i denotativa och konnotativa betydelser, men den konnotativa definitionen kunde åtminstone omformuleras för att omfatta betydelsenysanser som *smärtsam* och *häftig*. Procenten av negativa konnotationer, kollokationer/idiom och överförda betydelser återspeglar de tendenser som diskuterades för de särskilda subschemana. Det är dock intressant att märka att *bitter* förekommer i den predikativa positionen nästan lika ofta som i den attributiva, medan *gorak* är betydligt oftare ett attribut. Slutligen märker man likheter i procenten exempel med ‘känsla’ som domän och ‘företeelse’ som referent på båda språk. Trots att man kan urskilja vissa tendenser i de noterade egenskaperna för alla subscheman, verkar det vara samspelet mellan de sista två noteringarna, domän och referent, som avslöjar mer informationer om skillnader mellan särskilda grupper. Å andra sidan måste jag igen påminna att det inte finns några klara och skarpa gränser mellan subschemans betydelser, utan att alla betydelser är förbundna med varandra, som förresten ses ur de föreställda modellerna. I nästa underkapitlet tillämpar jag Glynn's (2010) tillvägagångssätt för att undersöka data och förhållandena mellan de noterade egenskaper genom statistisk

behandling och datavisualisering med hjälp av multipel korrespondensanalys (MCA) och logistisk regressionsanalys³⁶.

6.3 Statistisk analys

För att kunna behandla uppgifter med statistiska metoder behöver man först förvandla de kategoriska variablerna till en binär form³⁷, som med hjälp av MCA föreställs sedan på ett lågdimensionellt plan som bäst föreställer variationen i data (inertia). Med andra ord föredras i föreställningen de dimensioner som gör avståndet mellan variabler (egenskaper i kolumner) eller exempel (meningar i rader) så stort som möjligt. I praktiken innebär en sådan föreställning att punkter som ligger närmare varandra på diagrammet är på något sätt fastare sammanbundna än de avlägsna punkterna. Enligt Glynn (2010: 251) kan den här metoden avslöja intressanta underliggande mönster i data, men den är bara explorativ och ger inte möjligheten att undersöka de observerade tendensernas statistiska signifikans. Därför tillämpar han metoden på ett väldigt brett sätt och utforskar olika förhållanden mellan variabler, medan han sedan testar och bekräftar ett mindre antal intressanta tendenser med logistisk regressionsanalys. Mitt tillvägagångssätt följer samma princip, men konceptuellt börjar jag inte lika brett eftersom jag redan vet vilket fenomen jag vill undersöka. Det vill säga att jag håller i åtanke att det är främst samspelet mellan de olika variablerna och betydelsegrupperna jag är intresserad av. Därför behålls på de första två diagrammen alla variabler för att visuellt undersöka korrespondenser mellan dem³⁸, medan på de andra två diagrammen representeras bara de variabler som enligt MCA bidrar mer till särskiljande av betydelsegrupper. Ur ett statistiskt perspektiv formuleras problematiken på följande sätt: kan man förutsäga vilken betydelsegrupp ett exempel borde ingå i på grund av de antecknade variablerna eller, omvänt, hur bra förklarar de olika variablerna ett exemplars tillhörande till en viss betydelsegrupp. Den här kategoriseringsuppgiften förväntas möjliggöra identifikation, statistisk bekräftelse och jämförelse av tendenser som möjligen uppvisas av de svenska och kroatiska adjektiven. Den bör dock inte betraktas som ett försök att kvantitativt stödja någon

---

³⁶ För MCA använder jag implementationen som finns i programmet Statistica, medan logistisk regressionsanalys utförs med algoritmen i Pythons scikit-learn bibliotek (http://scikit-learn.org/stable/modules/generated/sklearn.linear_model.LogisticRegression.html).

³⁷ Den här "binärisering" av kategoriska data heter one-hot encoding. Till exempel, för att föreställa de fyra olika varianter i variabeln 'domän' behöver man fyra siffror: 'förmimelse' blir 0001, 'känsla' 0010, 'tillstånd' 0100 och 'förhållande' 1000. Det viktigaste är att det alltid finns bara en etta och resten av siffrorna är nollor (därför kallas den one-hot). På detta sätt skapar man en s.k. indikator matris, som sedan används som utgångspunkten för all statistisk behandling. Matrisen kan dock vara ganska stor, och metoder som MCA brukar därför sammanfatta den genom korstabulering till en s.k. Burt tabell med sammanlagda frekvenser.

³⁸ Legendan för variablernas tolkning anges i Tabellen 5.

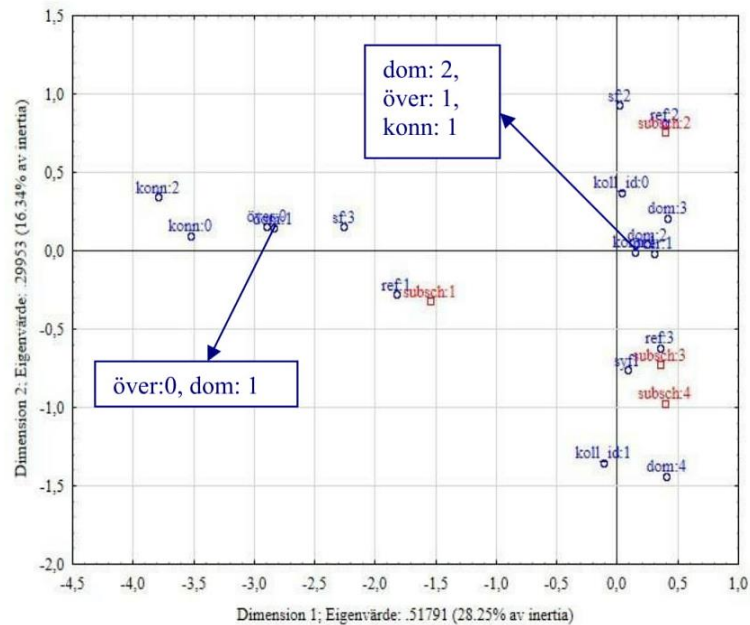
skarp indelning av adjektivens betydelser i särskilda grupper. Den kvalitativa analysen har redan påvisat att exempel hänger ihop enligt den “mer eller mindre” principen och den statistiska analysen är bara ett alternativ till det mer subjektiva tillvägagångssätt som tillämpas i skapandet av modellen. Dessutom är den ett sätt att undersöka om det finns vissa tendenser och förhållande i data som man har svårt att iaktta utan kvantitativa metoder.

variabel		märke
konnotation	negativ	konn:1
	positiv	konn:2
	neutral	konn:0
kollok./idiom	ja	koll_id:1
	nej	koll_id:0
överförd bet.	ja	över:1
	nej	över:0
synt. funktion	attribut	sf:1
	predikat	sf:2
	subst. adj.	sf:3
domän	förnimmelse	dom:1
	känsla	dom:2
	tillstånd	dom:3
	förhållande	dom:4
referent	förnimmelse	ref:1
	person	ref:2
	företeelse	ref:3

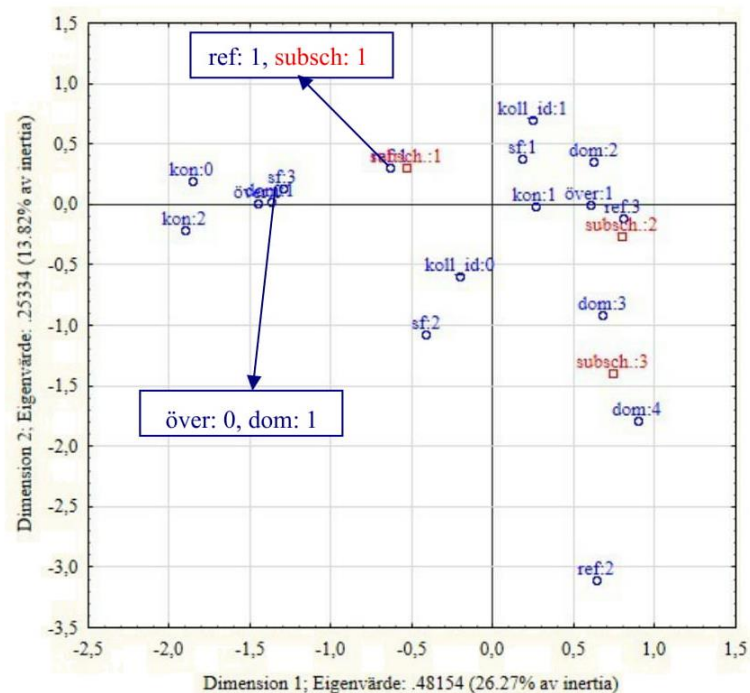
Tabell 5. Legend för variablerna i diagrammen.

På diagrammen nedan visualiseras förhållandena mellan de noterade egenskaper, medan subscheman anges som en supplementär variabel, vilket innebär att den inte deltar aktivt i hur diagrammen organiseras, utan projiceras på dem senare med hjälp av ett slags multipel regressionsanalys. På det här viset får man en indikation av styrkan och karaktären (dvs. den positiva eller negativa riktningen) av förhållandena mellan de aktiva variablerna och subschemana. Naturligtvis tas det hänsyn till de skaffade numeriska värden³⁹, men i enlighet med Glynn tolkas datapunkter i relativt förhållande till varandra och alla observationer som kommer att påpekas ser man också på diagrammen. I tolkningen av den statistiska analysens resultat dras också paralleller med de ovan diskuterade tabellerna med sammanfattade kvantitativa uppgifter.

³⁹ Jag tar hänsyn till relativ inertia, kvadratisk cosinusvärde, variablernas koordinater samt föreställningskvalitet för de supplementära variablerna i det tvådimensionella utrymmet. Tyvärr kan jag inte ägna så mycket rum åt detaljerade förklaringar, men läsare som är mer intresserade av hur de olika resultat bör tolkas hänvisas till Statisticas tekniska dokumentation (<http://documentation.statsoft.com/STATISTICAHelp.aspx?path=Correspondence/CorrespondenceAnalysis/Overview/MultipleCorrespondenceAnalysisMCA>) eller vilken som helst mer omfattande beskrivningen av den här statistiska metoden (t.ex. Abdi & Valentin 2007).

Figur 6. MCA resultat för *bitter* med alla variabler.

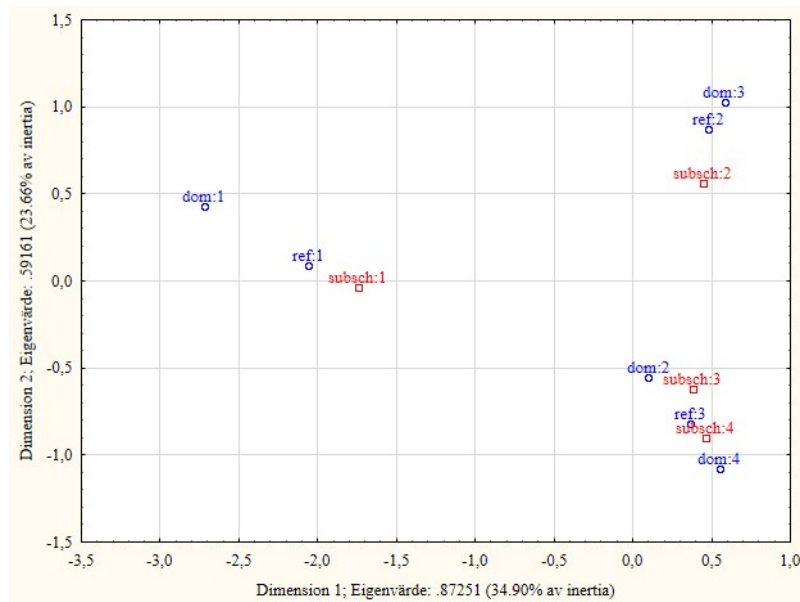

Figur 7. MCA resultat för *gorak* med alla variabler.

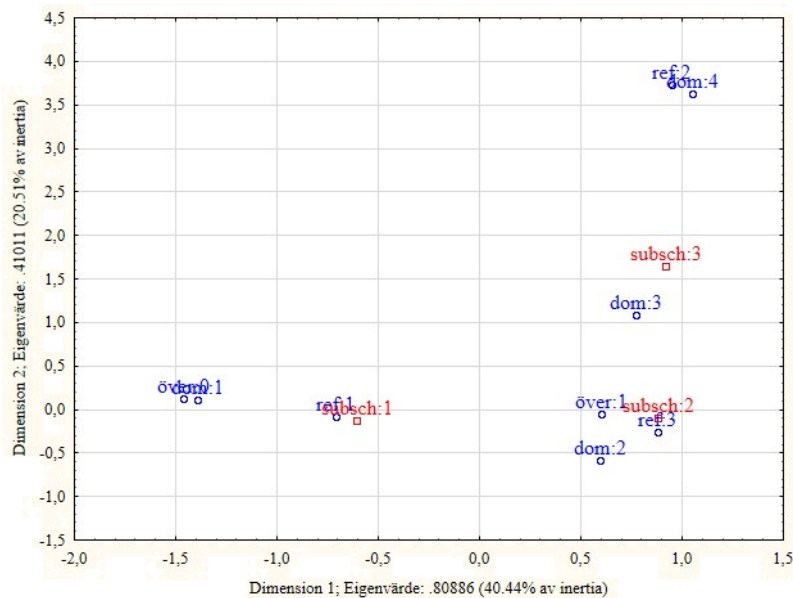
Om man tittar på diagrammen med alla egenskaper, märker man först att i de föreställda, dvs. första två, dimensioner tre grupper i svenskan urskiljs visuellt, medan i kroatiskan ligger punkter tätare intill varandra. Man kan dock tydligt urskilja att t.ex. neutrala och positiva konnotationer, denotativ betydelse, substantiverade adjektiv samt 'förmimelse' som domän och referent finns på en sida av diagrammet, och sammanbinds följaktligen starkast med det första subschemat. Det är också intressant att märka subschemanas tydliga förbindelse med referenter och domäner på båda språk. Till slut måste jag påpeka att de föreställda

dimensioner tillsammans förklarar 44.59 % av inertia i svenska och 40.09 % i kroatiska, vilket är relativt lite. Om man tittar först på bitter ser man att den första dimensionen skiljer de egenskaper som är mer karakteristiska för det första subschemat från resten. De egenskaper som korrelerar bäst med dimensionen 1 (dvs. har högre kvadratisk cosinusvärde och deras föreställningar är mest verklighetstroga) är 'förnimmelse' som domän och referent och denotativ betydelse på en sida samt konnotativ betydelse och negativ konnotation på den andra sidan av skiljelinjen. Det är intressant att de andra tre subscheman projiceras på nästan samma linje enligt den första dimensionen. I den andra dimensionen särskiljs dock de egenskaper som efteråt sammanbinds med subschemat 2 från dem som blir associerade med subscheman 3 och 4. De mest märkbara egenskaperna är 'person' som referent, och 'förhållande' som domän (som befinner sig på den andra sidan, och subschemat 4 placeras i dess närhet), men de attributiva och predikativa syntaktiska funktionerna samt användningar som inte är idiom eller kollokationer också spelar en viktig roll. Enligt den här dimensionen placeras subscheman 3 och 4 närmare den attributiva funktionen, medan idiomatiska predikativa användningar blir associerade med subschemat 2, som tydligt stämmer med tabellerna ovan (72 % av exempel är predikativa användningar och bara 4 % är idiomatiska uttryck).

När det gäller gorak nämnde jag redan de egenskaper som uppvisar förbindelsen med det första subschemat, och det är mer eller mindre de som korrelerar bäst med dimensionen 1. Därför kan man avgöra att denna dimension är starkast inriktad efter dessa egenskaper och följaktligen avskiljer subschemat 1 från de andra två. Detta bevisas också av att 'företeelse' som referent och konnotativ betydelse har relativt höga cosinusvärden, men befinner sig naturligtvis på den andra sidan av skiljelinjen. Som sagt blir separationen av egenskaper inte lika tydligt i den andra dimensionen. Subschemana 2 och 3 projiceras igen på samma sida av skiljelinjen, men enligt föreställningskvalitetvärdet kan subschemat 3 inte förklaras särskilt bra med hjälp av de föreställda egenskaperna. På samma sida som de sista två subschemana ligger predikativ funktion och användningar som inte utgör kollokationer eller idiom, medan subschemat 1 blir förbunden med attribut. Förutom dessa två egenskaper är det den 'personliga' referenten som också korrelerar bra med dimensionen 2, men det är intressant att lägga märke till att den ligger relativt långt ifrån de andra egenskaperna.

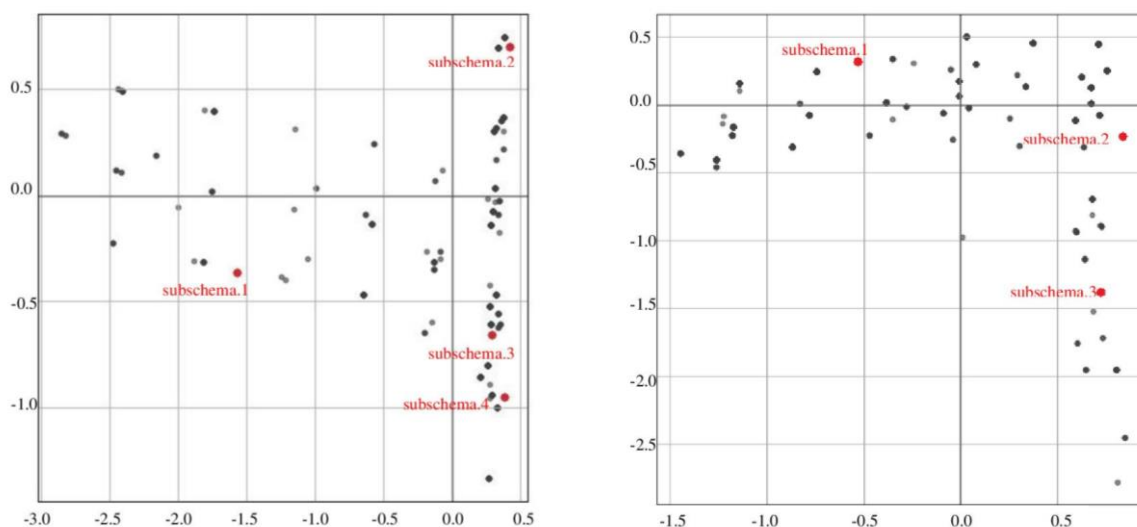
Figur 8. MCA resultat för *bitter* med de viktigare variablerna.

Figur 9. MCA resultat för *gorak* med de viktigare variablerna.

Det första man märker för de två diagrammen med färre plottade egenskaper är att de täcker högre procentandelar av inertia (58.56 % för svenska och 60.95 % för kroatiska). Man märker också att diagrammens kompositioner liknar i stor grad de första två, medan färre egenskaper möjliggör en klarare särskiljande av grupper. I kroatiskan befinner sig subschemana 2 och 3 på olika sidor av skiljelinjen i dimension 2, men man märker att domänen 'förhållande' och referenten 'person' drivs igen längre bort ifrån de andra varianter i deras respektive variabler. I svenskan urskiljer sig dock väldigt klart tre olika grupper, eftersom egenskaper associerade med subschemana 3 och 4 ligger nära intill varandra. Som redan anmärkt i diskussionen av de första två diagrammen verkar kombinationer av domän och referent spela en viktig roll vid indelningen i betydelsegrupper. Å andra sidan föreställs de unika exempel (tabellens rader) på

två diagram nedan, tillsammans med de projicerade subschemana. Även om det är vanligt att föreställa både rader och kolumner på samma diagram, kan man inte direkt tolka förhållanden mellan dessa punkter. Därför anges subschemana bara som allmänna referenspunkter och meningen med diagrammen är bara att påvisa att de konkreta exemplen inte kan klart indelas i särskilda grupper, vilket skildrar också idén om den prototypiska och nätverkaktiga semantiska strukturen.

Figur 10 och 11. MCA resultat för exempel (meningar) på *bitter* (vänster) och *gorak* (höger).

Nu vill jag dock statistiskt bekräfta de observerade förhållandena mellan de oberoende egenskaperna och de olika subschemana. Med andra ord vill jag t.ex. pröva om det verkligen är informationen om frasens domän och referent som möjliggör att det förbinds tydligast med en viss betydelsegrupp. Men innan man tillämpar bekräftande metoder som logistisk regressionsanalys måste man ytterligare undersöka sina data⁴⁰. Av denna anledning är det nyttigt att jag redan utfört en typ regressionsanalys inom MCA, eftersom den gav mig uppgifter om viktiga fenomen, som t.ex. egenskapernas viktighet och statistiska signifikans samt multikolinjäritet. Eftersom starka förhållanden mellan de oberoende variablerna kan negativt påverka och destabilisera fungerandet av statistiska modeller, och ge en snedvriden bild om särskilda egenskapers påverkan är det väldigt viktigt att identifiera om multikolinjäritet finns i data. I det här fallet hittades dock inte exempel på den som skulle förhindra att vissa variabler används i regressionsanalysen⁴¹, medan uppgifter om

⁴⁰ Jag tackar Srđan Medimorec vid University of Sheffield för hans hjälp och återkoppling angående den logistiska modellen.

⁴¹ Förhållandena mellan de oberoende variablerna undersöktes med ett modifierat VIF mått (eng. variance inflation factor). VIF-värden som är högre än 5 tyder på hög multikolinjäritet och i det här fallet är de lägre än

egenskapernas viktighet bekräftar något som redan framkommit från MCA:s resultat, nämligen att vissa variabler inte är särskilt nyttiga när det gäller indelningen enligt subscheman. Till exempel, märker man att de tre kategorierna inom variabeln ‘konnotation’ inte kommer att bidra mycket när det gäller urskiljandet mellan de tre kroatiska eller fyra svenska betydelsegrupper, så jag kan förena det neutrala och positiva till bara en, “icke-negativ” klass. Till och med verkar de syntaktiska funktionerna inte vara informativa i de kroatiska data, så denna egenskap får utelämnas i min experiment. Jag testade olika kombinationer, men här nämner jag bara de bästa modellernas resultat för varje språk⁴².

subsch.	precision	täckning	f1-värde	antal ex.
1	0.95	0.87	0.91	68
2	0.85	0.90	0.88	121
3	0.64	0.78	0.70	59
4	1.00	0.56	0.72	32
alla	0.85	0.83	0.83	280

Tabell 6. Måttens resultat för *bitter*, för egenskaperna domän, syntaktisk funktion och referent.

subsch.	precision	täckning	f1-värde	antal ex.
1	0.98	0.95	0.97	177
2	0.83	0.99	0.90	86
3	1.00	0.35	0.52	17
alla	0.94	0.93	0.92	280

Tabell 7. Måttens resultat för *gorak*, för egenskaperna domän och referent.

För *bitter* verkar kombinationen av domän, syntaktisk funktion och referent vara mest informativ (f1-medelvärde 0.83), medan för *gorak* räcker det att ta hänsyn till bara domän och referent (f1-medelvärde 0.92). För båda adjektiven är det betydelsegruppen 3 som är mest problematisk. Enligt uppgifterna gör den svenska modellen ofta fel på så sätt att den kategoriserar de andra gruppernas medlemmar i betydelsegruppen 3 (låg precision), medan den kroatiska modellens täckning för subschemat 3 ligger väldigt låg, vilket innebär att modellen brukar kategorisera denna grups medlemmar i de andra betydelsegrupperna. Måttens värden sammanfaller med MCA:s resultat i den meningen att för båda adjektiv verkar det vara lättast att urskilja medlemmar av de första två betydelsegrupperna. Dessutom framgår referenten som den allra viktigaste egenskapen för båda adjektiv (0.51 hos *bitter* och 0.76 hos

---

1.5. Dessutom är alla variabler statistiskt signifikanta (p-värde mindre än 0.05), förutom syntaktisk funktion hos *gorak*. Den senare statistiken undersöktes med hjälp av chi-kvadrat testen.

⁴² Jag använde 60 % av data att träna den statistiska algoritmen och 40 % att pröva den (280 exempel). Jag observerade egenskapernas intryck främst på skillnader i modellens f1-värde. F1-måttet, det harmoniska medelvärdet mellan precision och täckning, är väldigt informativ eftersom betydelsegrupperna innehåller olika antal exempel, så det är viktigt att ta hänsyn till både andelen korrekt klassificerade exempel utav alla exempel för vilka modellen predicerat att de tillhör en viss grupp (precision) och till andelen korrekt klassificerade exempel utav alla exempel som tillhör en viss grupp enligt de ursprungliga noteringarna (täckning) (Kuhlmann 2016).

gorak)⁴³, vilket också hänger ihop med de ovan framställda diagrammen och tolkningen av MCA:s resultat. Man märker dock att de bästa modellerna enligt de två tillämpade statistiska metoderna skiljer sig åt lite när det gäller urvalet av egenskaper, med undantag för att båda behåller domänen och referenten. Å andra sidan är dessa två egenskaper så övervägande att man kan påstå att den logistiska modellen bekräftar att man kan urskilja mellan de föreslagna betydelsegrupperna genom att ta hänsyn till samspelet mellan den verkliga referenten i texten och den domän som adjektivet egentligen (metaforiskt och metonymiskt) syftar på, eftersom detta binder samman kontexten och den konceptuella bakgrunden. Det är också intressant att märka att syntaktisk funktion har en tämligen viktig roll i tolkningen av betydelsen av *bitter* eftersom detta är en aspekt av lexemets bruk som man har svårt att föreställa med Langackers modell. Även om funktionen är en väldigt enkel syntaktisk egenskap, hänger den här iakttagelsen ihop med den kognitiv-lingvistiska tesen om att det inte finns någon strikt indelning av språket i grammatik och lexikon när det gäller betydelsebärande element.

7. Sammanfattande diskussion

I det här masterarbetet undersöktes förhållandena och dynamiken av de grundläggande adjektiv inom domänen *smak* i svenska och kroatiska. Jag valde att analysera grundsmakerna, dvs. *söt*, *salt*, *sur* och *bitter* samt *sladak*, *slan*, *kiseo* och *gorak*, eftersom dessa smaktermer är frekventa och inrotade i båda språk. Genom att ta upp just smakrelaterade adjektiv fick jag också pröva Raffaellis påstående att dessa lexem uppvisar en hög grad av stabilitet, trots att de allmänt tillhör en mer varierande ordklass (2009: 107). En viktig begränsning som måste hållas i åtanke rör sig de analyserade korpusdata, som man bör välja så att de möjliggör en fullständig analys med allmänt gällande resultat. Ett ytterligare krav är att data måste vara jämförbara för de två behandlade språken, som naturligtvis leder till vissa tekniska begränsningar när det gäller just det här språkparet. Med hänsyn till allt detta utfördes för alla lexem en enspråkig analys av webbmaterialet och en tvåspråkig analys av ett antal tillgängliga parallella korpusar, för att få insikter om de gällande tendenserna inom domänen samt att kunna jämföra lexemens olika användningar i nutida svenska och kroatiska. De parallella data gav mig också möjligheten att undersöka de smakrelaterade lexemen med hjälp av deras översättningasekvivalenter och att utforska de olika synonymer som belyser de särskilda nyanser som omfattas av lexemens betydelse. Till slut grävde jag djupare i ett särskilt fall med en noggrannare analys av bara ett lexempar, *bitter* och *gorak*, för att skapa ett klarare

---

⁴³ Summan av alla egenskapernas viktigheter är 1.

förståelse av deras polysema strukturer. I detta syfte återskapades deras schematiska föreställningar och data utforskades ytterligare med en explorativ statistisk metod, multipel korrespondensanalys, för att undersöka om man kan identifiera specifika tendenser i uppgifter om lexemens morfosyntaktiska och semantiska egenskaper, samt omedelbara textuella omgivningen. De identifierade tendenserna prövades sedan med logistisk regressionsanalys, som är en konfirmativ metod.

När det gäller arbetets hypoteser och förväntade utfall kan jag först och främst bekräfta att adjektiven uppvisar en stabil struktur. Man får hävda detta med mest säkerhet för adjektiven *bitter* och *gorak*, eftersom deras schematiska föreställningar uppenbarade att de ursprungliga betydelserna fortfarande har en stabil roll i strukturen, att deras schematiska begrepp är urskiljbara i adjektivens olika användningar och att de betydelsenyanser som adjektiven förverkligar är konsistenta. Enligt den statistiska analysen är också förhållandet mellan den använda bilden (referenten) och det åsyftade fenomenet (domänen) väldigt viktigt för en lös kategorisering i de olika betydelsegrupperna, vilket påpekar att extensionsmekanismerna är urskiljbara och tämligen konsekventa. Dessutom bekräftar analysen av dessa adjektiv den hypotes som grundas på Kronassers regel, nämligen att det var den fysiska denotativa betydelsen som skapades ursprungligen och gav upphov till de överförda betydelseutvidgningar. Det måste dock märkas att både den schematiska föreställningen och korrespondensanalysen pekar på sammanlänkningen av de olika betydelsenyanserna, vilket också betonas av de lexikografiska resurserna.

Även om det inte tagits reda på deras ursprungliga betydelser verkar detsamma gälla för de andra sex adjektiv: alla förekommer fortfarande i en denotativ betydelse, medan deras överförda betydelser verkar vara berättigade av de schematiska begrepp som bygger på deras allmänna uppfattning som behagliga eller obehagliga upplevelser. Enligt analysen av parallella data stämmer det också att begreppen av 'sötma', 'sälta' och 'bitterhet' omfattar tämligen liknande områden i både svenska och kroatiska. Med andra ord brukar de tillhörande lexemen förekomma i liknande sammanhang och de särskilda rötterna (*söt-*, *gor-* osv.) kan sammanbindas med väldigt liknande betydelser. Detta stämmer dock knappt för paret *sur* och *kiseo*, där det tidigare omfattar ett betydligt bredare område, som i kroatiskan delvis täcks av *ljut* och ibland av *gorak*. I samband med detta märker man också ett antal användningar där adjektiven ligger närmare varandra (*bli sur/bitter på ngn*; *zagristi kiselu/gorku jabuku*) eller utgör motsatser på det denotativa (*tijesto može biti slatko ili slano*; *söt/sur frukt*) eller det konnotativa planet (*slatke/kisele misli*; *vill du ha någon söt, rolig och kramgo, eller nån som är bitter och tappar håret*). Detta hänger ihop med Popovas påstående att smaktermer

uppfattas i relativt förhållande till varandra (2005: 408), medan hennes beskrivning av dessa lexem som obegränsade bekräftas också av de lexikografiska definitioner (främst på HJP) som beskriver den denotativa betydelsen med hjälp av födoämne med karakteristisk smak (t.ex. *sladak – koji ima okus šćera ili meda; kiseo – koji ima okus kao limun*). Dessutom lade jag märke till flera exempel där smaktermer sammanbinds med lexem som syftar på de andra sinnena och upptäckte att sådana sammankopplingar uppstår mest spontant med luktsinne (*söt doft*), men att det också finns mer synestetiska fraser (*slatke melodije*) samt att vissa smaktermer har en etymologisk förbindelse med andra sinnena, främst med känselsinne (*sur, bitter, gorak*).

De intuitiva förväntningar om att de analyserade lexemen skulle bära nästan uteslutande positiva eller negativa konnotationer blev i någon mån vederlagda. Trots att de övervägande tendenser i positiva och negativa betydelser kanske stämmer med förväntningarna och studier som Staffanssons undersökning av smaktermer (2017), finns det flera motsatta exempel i mina data. Mest bevis på detta hittas hos 'söt': som sett, finns det exempel på negativ laddning i de enspråkiga data i sammanhang med hälsa och vikt samt med omoraliska handlingar (*slatka osveta*), medan det finns flera lexem i de parallella data där begreppet inte tolkas positivt (*slatkorječiv; sötisliskig; bry inte ditt söta lilla huvud* o.d.). När det gäller denotativa betydelser används t.ex. 'salt' och 'sur' ofta neutralt och i allmänhet har det inte märkts bevis på särskilda kulturbaserade skillnader i smakernas upplevelse. Å andra sidan betecknar 'bitter' och 'sur' i överförda betydelser bara negativa egenskaper, medan substantiv och verb som syftar på 'salt' skildrar olika underliggande idéer (*med en nypa salt; soliti pamet*). Angående den senare är det viktigt att märka kopplingen till det intellektuella, som antagligen är reserverad för de "högre" sinnena. Man märker dock att de här betydelserna är snarare anknutna till sunt förnuft än till uppfattning och förståelse. Därför kan det medges att de undersökta lexemen är starkt inrotade i det affektiva och subjektiva: på olika nivåer hänvisar de till känslor, beteende, omtyckande, (o)behaglighet osv. Å andra sidan karakteriseras lexem tydligt av omedelbarhet genom en förbindelse med fysiska erfarenheter (begreppet av 'smärta' hos *bitter/gorak* eller av 'behag' hos *söt/sladak*) och, åtminstone 'bitter', uppvisar en temporal aspekt kopplad till en dröjande effekt efter själva upplevelsen (jfr. Ibarretxe-Antunano 1999).

Det skulle bli intressant att utvidga denna analys för att också omfatta smaktermer som inte syftar på grundsmakerna (t.ex. *mustig, ljut, opor*) eller dem som är mer generella (t.ex. *läcker, god, ukusan*). Även om man kan anta att dessa adjektiv skulle följa liknande tendenser kunde det vara nyttigt att utföra en sådan analys ur ett kontrastiv-lingvistiskt perspektiv. Skulle

analysen dock utföras på substantiv eller verb kunde resultaten vara olika. Det finns flera undersökningar av perceptiva verb (t.ex. Viberg 1984, Ibarretxe-Antunano 1999, Raffaelli 2015) som förbinder smakrelaterade verb med 'erfarenhet' och 'prövning', vilket delvis hänger ihop med insikter om det limbiska systemet inom neurovetenskaplig forskning. En systematisk analys av ett bredare urval av lexem som tillhör olika ordklasser skulle säkerligen ge en fullständigare bild av dynamiken inom domänen *smak* i svenska och kroatiska, men jag tror att de grundläggande tendenserna skulle stämma med de här analysernas resultat.

Litteraturlista

- Abdi, Hervé, & Dominique Valentin. 2007. Multiple correspondence analysis. Salkind, Neil J. (ed.), *Encyclopedia of measurement and statistics*. Sage. 651-657.
- Backhouse, Anthony E. 2005. *The lexical field of taste: a semantic study of Japanese taste terms*. Cambridge University Press.
- Barcelona, Antonio. 2000. On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. Antonio Barcelona (ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. New York, Berlin: Mouton de Gruyter. 31-58.
- Berlin, Brent, & Paul Kay. 1969. *Basic color terms: Their universality and evolution*. California University Press.
- Chomsky, Noam. 1988. *Language and problems of knowledge: The Managua lectures* (Vol. 16). Cambridge, MA: MIT press.
- Classen, Constance, David Howes, & Anthony Synnott. 1994. *Aroma: The cultural history of smell*. London, New York: Routledge.
- Clausén, Ulla, & Håkan Nygren. 2003. *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser*. Norstedts ordbok.
- Dunbar, George. 2001. Towards a cognitive analysis of polysemy, ambiguity, and vagueness. *Cognitive linguistics*, 12(1), 1-14.
- Evans, Nicholas & David Wilkins. 1998. *The knowing ear: An Australian test of universal claims about the semantic structure of sensory verbs and their extension into the domain of cognition*. Arbeitspapiere von Institut für Sprachwissenschaft, Universität zu Köln (Neue Folge) 32. Köln: Institut für Sprachwissenschaft.
- Erickson, Robert P. 2008. A study of the science of taste: on the origins and influence of the core ideas. *Behavioral and brain sciences*, 31(1), 59-75.
- Fillmore, Charles J. 1982. Frame semantics. *Cognitive linguistics: Basic readings*, 373-400.
- Fillmore, Charles J. 1985. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di semantica*, 6(2), 222-254.
- Geeraerts, Dirk. 1993. Vagueness's puzzles, polysemy's vagaries. *Cognitive Linguistics (includes Cognitive Linguistic Bibliography)*, 4(3), 223-272.
- Gibbs, Raymond W., & Teenie Matlock. 2001. Psycholinguistic perspectives on polysemy. *AMSTERDAM STUDIES IN THE THEORY AND HISTORY OF LINGUISTIC SCIENCE SERIES 4*, 213-240.

- Glynn, Dylan. 2010. Testing the hypothesis: Objectivity and verification in usage-based Cognitive Semantics. Glynn, Dylan, & Kerstin Fischer (eds.), *Quantitative methods in cognitive semantics: corpus-driven approaches*, 239-269.
- Goossens, Louis. 1990. Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics (includes Cognitive Linguistic Bibliography)*, 1(3), 323-342.
- Hanig, David P. 1901. *Zur psychophysik des geschmackssinnes*. Engelmann.
- Haser, Verena. 2012. Metaphor in semantic change. Barcelona, Antonio (ed.), *Metaphor and metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Walter de Gruyter. 171-194.
- Hebb, Donald O. 1949. *The organization of behavior: A neurophysiological approach*. New York: Wiley.
- Ishii, Rie, & Michael O'Mahony. 1987. Taste sorting and naming: can taste concepts be misrepresented by traditional psychophysical labelling systems?. *Chemical senses* 12.1, 37-51.
- Kuhlmann, Marco. 2016. Textklassifisering [Powerpoint sidor]. <https://www.ida.liu.se/~TDDD02/info/TDDD02-2016-F1.pdf>.
- Lakoff, George, & Mark Johnson. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Lakoff, George. 1986. The meanings of literal. *Metaphor and Symbol*, 1(4), 291-296.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago.
- Langacker, Ronald W. 1988. A usage-based model. Brygida Rudzka-Ostyn (ed.), *Topics in cognitive linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins. S. 127–161.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites* (Vol. 1). Stanford university press.
- Langacker, Ronald W. 2010. *Grammar and conceptualization*. New York, Berlin: Mouton de Gruyter.
- Majid, Asifa, & Stephen C. Levinson. 2011. The senses in language and culture. *The Senses and Society* 6.1, 5-18.
- Mayer, Emeran A. 2011. Gut feelings: the emerging biology of gut–brain communication. *Nature Reviews Neuroscience* 12.8, 453-466.
- Naim, Michael, Shlomo Nir, Andrew I. Spielman, Ann C. Noble, Irena Peri, Sergey Rodin, & Meirav Samuelov-Zubare. 2002. Hypothesis of receptor-dependent and receptor-independent mechanisms for bitter and sweet taste transduction: implications for slow taste onset and

lingering aftertaste. *ACS Symposium Series (Vol. 825)*. Washington, DC; American Chemical Society; 1999. 2-17.

Peri, Irena, Hanna Mamrud-Brains, Sergey Rodin, Valery Krizhanovsky, Yechiel Shai, Shlomo Nir, & Michael Naim. 2000. Rapid entry of bitter and sweet tastants into liposomes and taste cells: implications for signal transduction. *American Journal of Physiology-Cell Physiology* 278, no. 1, C17-C25.

Popova, Yana. 2005. Image schemas and verbal synaesthesia. *From perception to meaning: Image schemas in cognitive linguistics*, 29, 395-419.

Pustejovsky, James & Bran Boguraev. 1997. *Lexical semantics: The problem of polysemy*. Oxford: Clarendon Press.

Radden, Günter, & Zoltán Kövecses. 1999. Towards a theory of metonymy. *Metonymy in language and thought* 4, 17-60.

Raffaelli, Ida. 2008. Neka načela ustroja polisemnih leksema. *Filologija*, (48), 135-172.

Raffaelli, Ida. 2015. Morfosemantička struktura hrvatskoga korijena kus iz dijakronijske perspective. *Dimenzije značenja*. Zagreb. Zagrebačka slavistička škola, 211–242.

Raffaelli, Ida. 2005. Polisemija pridjeva sprega sintaktičkih i semantičkih struktura. *Filologija*, (43), 105-128.

Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme: poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput.

Rice, Sally. 1996. Prepositional prototypes. Pütz, Martin, & René Dirven (eds.), *The construal of space in language and thought*. Berlin: Walter de Gruyter. 135-165.

Rosch, Eleanor H. 1973. Natural categories. *Cognitive psychology* 4.3, 328-350.

Rosch, Eleanor H. 1975. The nature of mental codes for color categories. *Journal of experimental psychology: Human perception and performance* 1.4, 303-322.

Small, Dana M. 2006. Central gustatory processing in humans. *Taste and Smell* (Vol. 63). Karger Publishers, 191-220.

Snyder, Derek J., John Prescott, & Linda M. Bartoshuk. 2006. Modern psychophysics and the assessment of human oral sensation. *Taste and smell*. Vol. 63. Karger Publishers, 221-241.

Staffansson, Martina. 2017. Mitt hjärta är bittert: En lexikal typologisk studie om smaktermer. <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1116828/FULLTEXT01.pdf>.

Sweetser, Eve. 1990. *From etymology to pragmatics: The mind-body metaphor in semantic structure and semantic change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, John R. 2003a. *Cognitive grammar*. New York: Oxford University Press.

- Taylor, John R. 2003b. Cognitive models of polysemy. Nerlich, Brigitte, Zazie Todd, Vimala Herman, & David D. Clarke (eds.), *Polysemy: flexible patterns of meaning in mind and language*. New York, Berlin: Mouton de Gruyter. 31-48.
- Thierry, Guillaume. 2016. Neurolinguistic relativity: how language flexes human perception and cognition. *Language learning*, 66(3), 690-713.
- Tuggy, David. 1993. Ambiguity, polysemy, and vagueness. *Cognitive Linguistics (includes Cognitive Linguistic Bibliography)*, 4(3), 273-290.
- Tuggy, David. 1988. Náhuatl causative/applicatives in Cognitive Grammar. Brygida Rudzka-Ostyn (ed.), *Topics in cognitive linguistics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 587-620.
- Viberg, Åke. 1984. The verbs of perception: a typological study. Butterworth, Brian, Bernard Comrie & Östen Dahl (eds.), *Explanations for language universals*. Walter de Gruyter. 123-162.
- Wright, Anthony. *Limbic System: Amygdala*.
<https://nba.uth.tmc.edu/neuroscience/s4/chapter06.html>.
- Ye, Zhengdao. 2007. Taste as a gateway to Chinese cognition. *Mental states* 2, 109-132.

Korpusar och lexikografiska resurser

- Ljubešić, Nikola, & Filip Klubička. 2014. {bs, hr, sr} WaC-web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, 29-35.
Baza frazema hrvatskoga jezika. <http://frazemi.ihjj.hr/>.
- Clausén, Ulla, & Håkan Nygren. 2003. *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser*. Norstedts ordbok.
- Hrvatska jezična riznica*. <http://riznica.ihjj.hr/>.
- Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/>.
- Lison Pierre, & Jörg Tiedemann. 2016. OpenSubtitles2016: Extracting Large Parallel Corpora from Movie and TV Subtitles. *Proceedings of the 10th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016)*. 923-929.
- Portal hrvatske rječničke baštine*. <http://croDIP.ffzg.hr/>.
- Skadiņš, Raivis, Jörg Tiedemann, Roberts Rozis, & Daiga Deksnē. 2014. *Billions of Parallel Words for Free*. Proceedings of LREC 2014. Reykjavik, Iceland.
- Språkbanken*. <https://spraakbanken.gu.se/korp/>.
- Svenska akademiens ordbok*. <https://www.saob.se/>.

Tiedemann, Jörg. 2009. News from OPUS – A Collection of Multilingual Parallel Corpora with Tools and Interfaces. Nicolov, Nicolas, Kalina Bontcheva, Galia Angelova, & Ruslan Mitkov (eds.), *Recent Advances in Natural Language Processing (vol V)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 237-248.

Abstract

This master thesis aims to examine the semantic structure of adjectives denoting the basic tastes in Swedish and Croatian. The thesis is construed as a contrastive study of both monolingual and parallel data for the two languages, whereas its interpretative models and main ideas are strongly based on the very tenets of cognitive linguistics. Through the analyses we gained insight about different features of the lexemes' use: their morphosyntactic patterns, affective value, contextual traits and underlying mental concepts, which all contribute to the interpretation of the different meanings they can realise in the two languages. In the last part we focus on a single lexical pair, *bitter* and *gorak*, and analyse them using the cognitive linguistic model based on the schematic concept, as well as by performing a statistical analysis of the data using multiple correspondence analysis and logistic regression. The analyses reveal a number of interesting tendencies in the use of the adjectives, highlighting both shared and language-specific characteristics.

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada je istraživanje značenjskih struktura pridjeva koji se odnose na osnovne okuse u švedskome i hrvatskome jeziku. Osnovne ideje i interpretativni modeli koji se upotrebljavaju u radu temelje se na postavkama kognitivne lingvistike, dok se samoj analizi pristupa kao poredbenom istraživanju jednojezične i paralelne korpusne građe. Cilj je istraživanja utvrditi i usporediti tendencije u uporabi leksema, pridajući pritom pažnju njihovim morfosintaktičkim obrascima, afektivnoj vrijednosti, kontekstualnim obilježjima i pozadinskim konceptima, što sve pridonosi tumačenju različitih značenja koja ti leksemi ostvaruju u dvama jezicima. U posljednjem dijelu analize usredotočujemo se samo na jedan par pridjeva, *bitter* i *gorak*, te rezultate korpusne analize interpretiramo pomoću kognitivnolingvističkog modela ustrojstva prema shemi i obrađujemo statističkim metodama, analizom višestruke korespondencije i logističkom regresijom. Istraživanjem se ukazuje na niz zanimljivih tendencija u uporabi analiziranih pridjeva, od kojih neke uočavamo u oba jezika, dok su neke specifične za švedski, odnosno hrvatski.